

OCHRANA SPOLEČNOSTI NEBO VNITŘNÍ VYHNANSTVÍ? ZÁKON O OCHRANNÉM DOHLEDU Č. 44/1973 SB. Z 25. DUBNA 1973 A JEHO VYUŽITÍ PROTI ODPŮRCŮM REŽIMU¹

JAROSLAV PAŽOUT

Trestní právo proti odpůrcům režimu

Postihy odpůrců režimu byly v Československu součástí politiky komunistické strany po celé období tzv. normalizace, měnila se pouze jejich intenzita. Perzekuce měla rozličné formy. Spadaly sem pracovněprávní postihy a omezování přístupů dětí na střední a vysoké školy, odebrání řidičských průkazů a pasů, zadržování na 24 či 48 hodin, zásahy proti bytovým seminářům i koncertům, divadelním představením a dalším nezávislým kulturním akcím, hrozba použití násilí i přímé násilí páchané příslušníky SNB nebo „neznámými pachatelí“ či policejní šikanování for-

1 Tento text částečně vychází z části kapitoly 2.9 Trestněprávní perzekuce spojená s výkonem vazby, trestu odnětí svobody a ochranného dohledu mé dosud nepublikované habilitační práce Trestněprávní perzekuce odpůrců režimu v Československu v období tzv. normalizace (1969–1989). Hradec Králové 2014, s. 410–451. Ta byla doplněna zejména o popis přípravy zákona o ochranném dohledu a jeho aplikace. Při vzniku studie jsem se opíral především o archivní materiály uložené v Národním archivu, Archivu bezpečnostních složek, Ústavu paměti národa a knihovně samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti (sbírka Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných), využito bylo i některých soudních spisů ležících doposud ve spisovných příslušných soudů. Je však třeba vzít v potaz, že hlavně justiční fondy Národního archivu jsou doposud většinou nezpracované a mohou obsahovat řadu dalších relevantních dokumentů ke sledovanému tématu. Problematikou ochranného dohledu se zabývala i specializovaná právní periodika, ve svém textu jsem využil časopisy Socialistická zákonnost, Prokuratura a Sběrka soudních usnesení a stanovisek.

U jednotlivých kauz je odkazováno na edici dokumentů (především sdělení) Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, nezávislé iniciativy vzniklé v roce 1978, jež si kladla za cíl sledovat případy osob, které byly trestně stíhány nebo vězněny za projevy svého přesvědčení či které se staly oběťmi policejní a justiční zvěle, seznamovat s těmito případy veřejnost i úřady a postiženým osobám pomáhat. Tato kritická edice dokumentů obsahuje většinou rozsáhlý poznámkový aparát s odkazy na další primární i sekundární zdroje, včetně vyšetřovacích a soudních spisů (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Edice dokumentů. Ed. Jaroslav Pažout a kol. Praha 2014, opoznámkované dokumenty jsou publikovány na samostatném CD).

Za pomoc při vzniku této studie patří mé velké poděkování Tomáši Bursíkovi z Archivu bezpečnostních složek a Aleně Šimánkové, Františku Štverákovi a Adamu Zítkovi z Národního archivu.

mou domovních prohlídek nebo krátkodobých zadržení. Již samotný strach z různých perzekučních opatření působil v československé společnosti jako významný stabilizační faktor režimu.

Poměrně značného množství lidí se dotkla i trestněprávní perzekuce, která stála na vrcholu represivních opatření režimu vůči nepohodlným občanům. Oproti zakladatelskému období komunistického režimu na konci čtyřicátých a v první polovině padesátých let byly v období tzv. normalizace trestněprávní postihy sice využívány selektivněji a v menším měřítku, jak pokud jde o počty odsouzených lidí, tak o výše trestů, nicméně přesto nekompromisně a dostatečně rezolutně. I v odborné literatuře se nezdálo setkáváme s omezováním politicky motivované perzekuce na tzv. prvohlavové trestné činy², resp. na přečiny politického rázu. Musíme si však uvědomit, že mezi těmito případy naprosto převažují kauzy osob odsouzených většinou v nepřítomnosti pro trestný čin opuštění republiky (§ 109 tr. zák.). Mezi roky 1969–1989 bylo v Československu odsouzeno civilními soudy (nejsou zde tedy zohledněny soudy vojenské) 110 751 osob, z toho 83 693 v České socialistické republice a 27 058 ve Slovenské socialistické republice. Pokud od tohoto počtu odečteme odsouzené pro trestný čin opuštění republiky, jednalo se celkově „pouze“ o 4758 osob (3644 v ČSR a 1114 v SSR).³

To je na první pohled relativně nízké číslo, které je nicméně dosti zavádějící. Jednoznačně se to projevuje mj. v trestněprávních postizích nezávislých církevních

2 Trestní zákon se dělil na dvě části, obecnou a zvláštní, v níž byly definovány jednotlivé trestné činy. Zvláštní část byla rozčleněna na dvanáct hlav, tedy jakýchsi skupin věcně příbuzných trestných činů. Jejich pořadí vyjadřovalo přednostní trestněprávní ochranu státu a společnosti před ochranou práv jednotlivců. První hlava, která definovala trestné činy proti republice, se dále členila na tři oddíly. Oddíl první se týkal trestných činů proti základům republiky a spadaly do něj trestné činy vlastizrady (§ 91), rozvracení republiky (§ 92), teroru (§ 93 a 94), záškodnictví (§ 95 a 96), sabotáže (§ 97), podvracení republiky (§ 98), poškozování státu světové socialistické soustavy (§ 99), pobuřování (§ 100), zneužívání náboženské funkce (§ 101), hanobení republiky a jejího představitele (§ 102 a 103) a hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele (§ 104). Oddíl druhý zahrnoval trestné činy proti bezpečnosti republiky, tedy trestný čin vyzvědačství (§ 105), ohrožení státního tajemství (§ 106 a 107), vyzvědačství a ohrožení státního tajemství ke škodě státu světové socialistické soustavy (§ 108), opuštění republiky (§ 109), vniknutí na území republiky (§ 110), porušování předpisů o mezinárodních letech (§ 111) a poškozování zájmů republiky v cizině (§ 112). Poslední třetí oddíl první hlavy trestního zákona obsahoval trestné činy spolupráce s nepřitelem (§ 113), válečné zrady (§ 114) a služby v cizím vojsku (§ 115). Zvláštní část trestního zákona dále obsahovala tyto hlavy – hlava druhá: trestné činy hospodářské, hlava třetí: trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných, hlava čtvrtá: trestné činy obecně nebezpečné, hlava pátá: trestné činy hrubě narušující občanské soužití, hlava šestá: trestné činy proti rodině a mládeži, hlava sedmá: trestné činy proti životu a zdraví, hlava osmá: trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti, hlava devátá: trestné činy proti majetku, hlava desátá: trestné činy proti lidskosti, hlava jedenáctá: trestné činy proti brannosti, hlava dvanáctá: trestné činy vojenské.

3 K tomu viz Gebauer, František – Kaplan, Karel – Koudelka, František – Vyhnaněk, Rudolf: Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989. (Statistický přehled). Sešity ÚSD AV ČR, sv. 12. Praha 1993; též Cuhra, Jaroslav: Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, č. 29. Praha 1997, s. 10–11.

aktivit, kdy byl nejčastěji aplikován trestný čin maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi podle § 178 tr. zák., který spadal pod hlavu tří trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných zvláštní části trestního zákona. Legitimní zájem každého státu na ochranu hospodářského života země, klidného občanského soužití a veřejného pořádku i veřejných činitelů pak byl často zneužíván proti nonkonformním občanům, mj. v souvislosti s vydáváním samizdatu, při zásazích proti nezávislým kulturním aktivitám nebo při protestních shromážděních. O tom svědčí mj. odsouzení vydavatelů katolického samizdatu na Moravě v roce 1981 nebo členů výboru Jazzové sekce v roce 1987 pro trestný čin nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák. či dvou významných osobností Charty 77 Jana Šimsy a Jaroslava Šabaty pro trestný čin útoku na veřejného činitele podle § 155, resp. 156 tr. zák. po vyprovokovaných a zveličených incidentech na přelomu 70. a 80. let.⁴

Přijetí zákona o ochranném dohledu

Zdánlivě apolitický byl i zákon o ochranném dohledu č. 44/1973 Sb. z 25. dubna 1973, který měl sloužit k ochraně společnosti před recidivisty a dalšími „asociálními živly“ a k jejich nápravě. Od počátku 80. let však byla ochrannému dohledu, který výrazně omezoval život, podrobena též řada osob, které se za mřížemi ocitly z politických důvodů, či pro své nonkonformní kulturní nebo jiné aktivity.⁵

Zákon o ochranném dohledu byl připravován na počátku 70. let společně s novelizací trestního zákona (zavádějící mj. doživotní trest odnětí svobody a právé institut ochranného dohledu), trestního řádu, zákona o přečinech a zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Příprava těchto souvisejících legislativních úprav patřila mezi hlavní úkoly předsednictva ÚV KSČ a federální vlády, jež vyplývaly z usnesení XIV. sjezdu KSČ k problematice boje se všemi formami tzv. protispoločenské činnosti.⁶ Tyto změny, které odstraňovaly liberální prvky včleněné do právního řádu

4 K problematice vymezení politicky motivované perzekuce viz Pažout, Jaroslav: *Trestněprávní perzekuce odpůrců režimu v období tzv. normalizace (1969–1989) – faktor stability i indikátor rozkladu komunistického režimu*. In: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Eds. Jan Kalous – Jiří Kocian. Praha 2012, s. 178–181.

5 Sem spadá především nezávislá kulturní scéna, reprezentovaná v prvé řadě undergroundem. Jeho stoupenci byli sice primárně apolitictí, jejich činnost však byla zpolitizována represivním postupem režimu.

6 V III. části rezoluce XIX. sjezdu KSČ, týkající se sociálně politického a kulturního rozvoje společnosti, bylo v bodě 6 uvedeno: „Sjezd považuje za důležité, aby se všestranně zdokonalovala činnost orgánů Bezpečnosti, prokuratury a justice při ochraně socialistického zřízení, bezpečnosti a obranyschopnosti republiky, zájmů světové socialistické soustavy, majetku v socialistickém vlastnictví, veřejného pořádku, práv a svobod občanů.

Naléhavým úkolem orgánů Bezpečnosti, prokuratury a soudů je energický a koordinovaný boj proti kriminalitě, včasný a rozhodný postih pachatelů trestných činů.

Dodržování a upevňování socialistické zákonitosti, státní a občanské kázně, úcta k právu se musí stát záležitostí všech státních a hospodářských orgánů, společenských organizací i občanů. Proto je nutné, aby se otázkám právní výchovy dostalo více místa na všech úsecích státního a společenského života. XIV. sjezd Komunistické strany Československa. Praha 25. května – 29. května 1971. Praha 1971, s. 582.

v druhé polovině 60. let, znamenaly další „utužení“ trestního práva.⁷ Nejednalo se přitom pouze o snahu přísněji postihnout vědomé odpůrce režimu, ale i pachatele obecné kriminality.

Předsednictvo ÚV KSČ projednávalo 8. října 1971 zprávu o stavu kriminality a činnosti orgánů činných v trestním řízení v roce 1970. Ve zprávě i ve stanovisku oddělení státní administrativy ÚV KSČ k ní byl konstatován vzestup kriminality i její závažnosti. Jako zvláště důležité se jevilo potírání recidivy trestné činnosti. Podle autorů výše uvedených dokumentů bylo třeba i přes zpřísnění represe ze strany soudů i nadále důsledně působit k odstraňování zbytků „liberalistických“ přístupů, které se údajně ještě v jednotlivých případech postihu recidivistů objevovaly. Zároveň bylo nutné vybudovat ucelený systém postpenitenciární péče, která zatím nebyla účinná, neboť nebyla doposud systematická a soustředěná. K tomu mělo dojít k posílení úlohy výkonu trestu odnětí svobody, odstranění nepříznivých životních podmínek a k terapii psychických odchylek propuštěných trestaných osob. Soudy měly v plné šíři využít trestní sazby zejména u nenapravitelných recidivistů a izolovat je tak na určitou dobu od společnosti. Ke zvýšení účinnosti všech opatření se jevilo jako potřebné zavedení dohledu nad některými kategoriemi recidivujících pachatelů trestných činů.

To se promítlo i do usnesení předsednictva ÚV KSČ k předložené zprávě, v němž bylo uvedeno, že „dosavadní systém opatření, která společnost provádí k omezování zločinnosti, je málo komplexní a nepostihuje hlavní faktory vedoucí ke kriminalitě“. Usnesení opět zdůrazňovalo nutnost dosáhnout zainteresovanosti celé společnosti a součinnosti a koordinace působení všech orgánů a společenských organizací k postižení hlavních faktorů vedoucích ke kriminalitě. Předsedům federální a republikových vlád bylo uloženo zabezpečit přijetí opatření, která by vedla k důslednému řešení problému kriminality a jejímu omezování. Místopředseda federální vlády Karol Laco měl ve spolupráci s generálním prokurátorem ČSSR Jánem Feješem a orgány činnými v trestním řízení zpracovat a předložit do konce ledna 1972 zásady novely trestního zákona a trestního řádu.⁸ Krátce nato 27. října 1971 přijala pod č. 300 obdobné usnesení vláda ČSSR, která též projednávala zprávu o stavu kriminality a činnosti orgánů trestního řízení v roce 1970 a dále zprávu o používání mimosoudních forem postihu protispolečenského jednání v ekonomické oblasti.⁹

7 Kuklík, Jan a kolektiv: Vývoj československého práva 1945–1989. Praha 2009, s. 429–430.

8 Národní archiv (NA), KSČ – ústřední výbor 1945–1989 (dále jen KSČ-ÚV), 02-1, předsednictvo, 1971–1976, sv. 14, a. j. 14, bod 8. K této problematice se předsednictvo ÚV KSČ vrátilo po necelých dvou letech na svém zasedání 4. července 1973, když projednávalo kontrolní zprávu o plnění svého usnesení z 8. 10. 1971. Pokud jde o zákon o ochranném dohledu, vzhledem k tomu, že vstoupil v platnost teprve 1. července 1973, konstatuje zpráva pouze to, že byl splněn jeden z úkolů daný usnesením z 8. 10. 1971, který spočíval v přijetí tohoto zákona, jenž se měl stát jedním z hlavních prostředků v úsilí za snížení opakování trestné činnosti. Tamtéž, sv. 88, a. j. 82, inf. 2, Kontrolní zpráva o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ z 8. října 1971 o stavu kriminality a činnosti orgánů trestního řízení.

9 NA, f. Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, Praha, usnesení vlády ČSSR z 27. 10. 1971 č. 300. Obě zprávy a další podkladové materiály k jednání viz tamtéž.

Přípravou změn v trestněprávní oblasti byla pověřena skupina složená z pracovníků rezortů vnitra, spravedlnosti, prokuratury, soudní a vězeňské správy a Úřadu předsednictva vlády. Jejich smyslem bylo podle zprávy z jednání vedoucích představitelů federálních i republikových ministerstev vnitra, generálních prokuratur a nejvyšších soudů a ministerstev spravedlnosti ČSR a SSR konaného 21. ledna 1972 u místopředsedy federální vlády K. Laca „dosáhnout účinnějšího postihu pachatelů protispolečenského jednání, zvýšit ochranu společnosti před takovými osobami a vytvořit podmínky pro efektivnější řízení před orgány SNB, prokuratury a soudů“.¹⁰ Na tomto jednání byly předběžně posouzeny zásady novelizace trestního zákona, trestního řádu a zákona o přečinech, předložené generálním prokurátorem ČSSR. Zároveň bylo dohodnuto, že budou dokončeny práce na zásadách zákona o ochranném dohledu a zásadách novelizace zákona o výkonu trestu odnětí svobody, připravovaných ministerstvem spravedlnosti ČSR, aby byl předsednictvu ÚV KSČ i federální vládě předložen soubor všech navzájem souvisejících trestních předpisů.

Návrh na přijetí zákonné úpravy ochranného dohledu vycházel z údajné nepříznivé situace ve vývoji tzv. protispolečenské činnosti v posledních letech a měl umožnit, aby se „účinnými opatřeními zasáhlo proti recidivistům a jim co do společenské nebezpečnosti podobným asociálním živlům“.¹¹ S odkazem na zkušenosti z dalších zemí, především socialistických,¹² mělo být dosaženo kladných výsledků

10 Viz dokument „Zpráva k navrhovaným úpravám trestních předpisů“ z 8. 2. 1972, připravený pro schůzi kolegia generálního prokurátora ČSSR konanou 15. 2. 1972, NA, Generální prokuratura ČSSR, Praha (dále GP ČSSR), schůze kolegia generálního prokurátora ČSSR 15. 2. 1972, č. 1/1972, neuspoř. mat.

11 Tamtéž.

12 V Sovětském svazu byla otázka opatření vůči recidivistům a osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody naposledy upravena výnosem prezidia Nejvyššího sovětu z 26. 7. 1966. Dohled byl podle výnosu správním opatřením, o jehož zavedení rozhodovaly orgány milice, za určitých podmínek se souhlasem prokurátora. Doba trvání dohledu činila šest měsíců, mohla však být v nutných případech prodlužována, ne však déle než na dobu stanovenou pro zahlázení odsouzení u trestného činu, za který byla osoba potrestána. Správním dohledem mohl být zaveden i dodatečně, nikoliv jen v návaznosti na ukončení výkonu trestu odnětí svobody, avšak nejpozději do tří let po propuštění na svobodu. Trestný zákoník NDR z 12. 1. 1968 obsahoval úpravu, podle níž mohl soud při odsouzení pachatele za zločin udělit právo orgánům Německé lidové policie stanovit odsouzenému některé povinnosti a omezení, a to po dobu dvou až pěti let. Zákonné opatření o Lidové milici v Bulharsku zakotvovalo právní předpoklady pro opatření proti recidivistům a osobám s asociálním chováním, která spočívala v nuceném umístění do jiného bydliště, v zákazu opustit bydliště a v dohledu, a to minimálně na rok. O zavedení těchto opatření rozhodovala zvláštní komise, jejíž členy jmenovali ministr vnitra a hlavní prokurátor. Trestní zákoník Polské lidové republiky, přijatý 19. 4. 1969, znal též institut ochranného dohledu, který mohl být na dobu tří až pěti let uložen soudem v souvislosti s odsouzením pachatele a při splnění některých dalších stanovených podmínek. Odsouzenému mohlo být mj. příkázáno provádění určitých prací pro společenské účely, podrobení se léčení apod. Pokud odsouzený znemožňoval nebo ztěžoval dosažení účelu ochranného dohledu, mohl soud nařídít jeho umístění v resocializačním středisku.

Poukazovalo se však i na některé právní úpravy v kapitalistických zemích. Ochranný dohled mohl být mj. uložen ve Spolkové republice Německo. Podle novelizace trestního zákona, vstupující v platnost 1. října 1973, mohl být soudem uložen na dobu dvou až pěti let recidivistům, nebo i jiným

„v boji proti hlouběji mravně narušeným jedincům, kteří nebyli ani výkonem trestu odnětí svobody dostatečně převychováni“,¹³ kontrolou jejich života po propuštění na svobodu. Od zavedení institutu ochranného dohledu se očekávalo, že se těmto sociálním žvlům zamezí v páchání další trestné činnosti, nebo se alespoň jeho možnost ztíží. Po stanovenou dobu měly být podrobeny určitým omezením a měly plnit určité povinnosti, které představovaly zásah do některých občanských práv, neměly jim nicméně bránit v plném pracovním a společenském uplatnění.¹⁴ Významná role zde připadala národním výborům, jejichž povinností již podle stávající legislativy bylo zajistit osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody pracovní místo, případně i prozatímní ubytování. (Nápravně výchovné ústavy byly povinny označovat nejméně měsíc před ukončením výkonu trestu potřebné údaje o odsouzených okresním národním výborům).¹⁵

Vládní návrh zákona o ochranném dohledu, spolu s dalšími úpravami trestních předpisů, projednávalo Federální shromáždění ČSSR o více než rok později v poslední dubnové dekádě roku 1973. Ještě předtím, po skončení připomínkového řízení, je již v paragrafovaném znění s připomínkami schválilo na svém zasedání 30. října 1972 předsednictvo ÚV KSČ.¹⁶ Místopředseda federální vlády Karol Laco

pachatelům trestných činů, odsouzeným k vyššímu než půlročnímu trestu odnětí svobody. Omezení, která soud ukládal, spočívala třeba v zákazu opustit bez povolení místo pobytu, zdržovat se na určitých místech, stýkat se s určitými osobami, vykonávat některé činnosti, mít předměty, které umožňují trestnou činnost, či v povinnosti hlásit se v určitých lhůtách u dohlédacího místa a označovat každou změnu bydliště a zaměstnání. Hladil, Vladimír: Zákon o ochranném dohledu, in: Socialistická zákonost, roč. 21, č. 6, 1973, s. 329–331.

13 Viz výše citovanou „Zprávu k navrhovaným úpravám trestních předpisů“.

14 V dokumentu „Zásady zákona o ochranném dohledu“, přiloženém ke zprávě k navrhovaným úpravám trestních předpisů pro schůzi kolegia generálního prokurátora ČSSR konanou 15. 2. 1972, k tomu bylo uvedeno: „Zájem dostatečné ochrany společnosti proti těmto jedincům vyžaduje opatření, které by jim odňalo nebo alespoň ztížilo možnost spáchat další trestný čin nebo přečin. Toho lze docílit kontrolou jejich života po určitou dobu po jejich propuštění z trestu odnětí svobody. Její smysl tkví v prvé řadě v tom, že může překazit vnější předpoklady, jež by si pachatel musel zjednat k provedení určité trestné činnosti. Současně může tato kontrola nepřímo působit v převýchovném směru. Vědomí těchto jedinců, že jsou pod stálou kontrolou, může zejména u méně narušených jedinců vyvolat a časem i vypěstovat dostatečně silné zábrany proti porušování právního řádu a působit na ně, aby vedli řádný život a poctivě se živilí. [...] Zejména je třeba čelit nebezpečí, které plyne z možnosti nekontrolovaného pohybu zmíněných žvlů v místě jejich trvalého pobytu i mimo ně a zároveň zajistit dostatečný přehled o pramenech jejich příjmů. Na druhé straně je účelné stanovit jen taková omezení a takové povinnosti, kterých je nezbytné třeba k dosažení cílů sledovaných ochranným dohledem.“

Navrhuje se, aby ochranný dohled obligatorně spočíval v takových omezeních, která umožní orgánu vykonávajícímu ochranný dohled získat základní informace o způsobu života odsouzeného. Soud však může uložit ještě jiná přiměřená opatření a povinnosti směřující k tomu, aby osoba podrobená ochrannému dohledu vedla řádný život pracujícího člověka.“ Citovaný dokument pak detailně rozebírá především různé možnosti širší aplikace ochranného dohledu a s ní spojené procedurální záležitosti. NA, GP ČSSR, schůze kolegia generálního prokurátora ČSSR 15. 2. 1972, č. 1/1972, neuspř. mat.

15 Tamtéž.

16 NA, KSČ–ÚV, 02-1, předsednictvo, 1971–1976, sv. 58, a. j. 59, bod 9, Návrhy úprav trestních předpisů a občanského soudního řádu.

na společné schůzi obou sněmoven 25. dubna 1973 označil navrhovaný zákon za nejdůležitější z předkládaných úprav trestních předpisů. Očekával od něj, že se stane účinným prostředkem boje proti kriminalitě a ochrany socialistické společnosti a jejich členů před pachateli trestných činů, kteří opakovaně porušují a nerespektují platné právní normy. K. Laco ve svém vystoupení upozornil na skutečnost, že slabina dosavadní praxe péče národních výborů (především sociálních kurátorů a komisí nápravněvýchovné činnosti) o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody spočívala v zásadě dobrovolnosti z jejich strany. „*Skúsenosti v zásade potvrdili dnes už všeobecne prijatý poznatok, že s dobrovoľnou starostlivosťou po výkone trestu nie je možné vystačiť u všetkých prepustených väzňov, z ktorých mnohí nie sú ochotní dobrovoľne spolupracovať pri dovršení nápravy a pri svojej resocializácii. Ako nutné sa ukazujú takisto ďalšie prvky, medzi nimi aj dlhodobější kontrola, smerujúca k dodržiavaniu a rešpektovaniu napr. zákonných predpokladov získavania existenčných prostriedkov a správania sa vôbec.*

Ochranný dohľad, ktorého návrh predkladáme, je, súdružky a súdruhovia, koncipovaný ako ďalšie ochranné opatrenie okrem už existujúcich ochranných opatrení, napr. ochranného liečenia. Nejde teda o trest. Zmyslom ochranného dohľadu je obmedziť možnosť ďalšej trestnej činnosti osôb, ktoré boli prepustené z výkonu trestu. Prostriedkom je tu predovšetkým určitý zásah do občianskych práv recidivistov. Treba zdôrazniť, že ide o zásah takej povahy, že sa osobe, nad ktorou sa bude ochranný dohľad vykonávať, nebude brániť v plnom pracovnom a spoločenskom uplatnení.“

Laco připustil, že zaváděná omezení a povinnosti – obdobná těm, jimiž jsou vystaveny osoby podmíněčně odsouzené nebo podmíněně propuštěné z výkonu trestu – představují určitý zásah do občanských práv, přičemž zmínil především povinnost strpět vstup příslušníků VB do obydlí občanů podrobených ochrannému dohledu. Zde se podle něj nejednalo o domovní prohlídku, ale o prostředek k zjištění, zda se daná osoba nachází v místě svého bydliště, či zda se u ní nezdržují osoby, jež by mohly ztěžovat její nápravu.¹⁷

V důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona byl tento zákon označen za první článek uceleného systému postpenitenciární péče, s jehož postupným rozvíjením se počítalo. Zákon měl řešit nejaktuálnější problémy v této oblasti, přičemž realizace jiných opatření sledujících zvýraznění výchovné a sociální péče byla podle zprávy do jisté míry závislá na materiálních podmínkách společnosti.¹⁸

17 Stenografický záznam 7. společné schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů, konané ve dnech 25. a 26. dubna 1973, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, <http://www.psp.cz/eknih/1971fs/slsn/stenprot/007schuz/s007002.htm> (20. 2. 2016).

18 Vládní návrh zákona o ochranném dohledu z 15. 3. 1973, důvodová zpráva, in: tamtéž, http://www.psp.cz/eknih/1971fs/tisky/t0028_00.htm (20. 2. 2016). V důvodové zprávě byly též vyčísleny předpokládané náklady spojené s přijetím nového zákona. Počítalo se s nutností navýšení počtu funkčních míst zhruba o jednoho pracovníka na každém okresním a jemu na roven postaveném oddělení VB, tedy celkem s vytvořením 130 funkčních míst s ročním mzdovým nákladem cca 5 mil. Kčs. V oboru prokuratury se mělo jednat o navýšení zhruba o 29 pracovníků (z toho jeden prokurátor

Zákon o ochranném dohledu byl téhož dne Federálním shromážděním přijat pod č. 44/1973 Sb. s platností od 1. července 1973. Účelem ochranného dohledu bylo podle zákona posílení ochrany společnosti před protispolečenskou činností osob zvláště narušených a dovršení nápravy odsouzeného. Ochranný dohled měl soud uložit obligatorně „pachateli, kterého odsuzuje jako zvláště nebezpečného recidivistu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody“. Dále ho mohl fakultativně uložit pachateli, kterého odsuzoval za úmyslný trestný čin nebo úmyslný přečin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, pokud nešlo vzhledem k osobnosti pachatele zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu způsobu života, k prostředí, v němž žije, a k povaze spáchané trestné činnosti očekávat, že bez ochranného dohledu povede řádný život pracujícího člověka. Ochrannému dohledu nesměl být vystaven mladiství. Jeho délku stanovil zákon na jeden až tři roky. K jeho ukončení docházelo buď uplynutím doby, na kterou byl uložen, nebo rozhodnutím soudu o propuštění z ochranného dohledu, pokud shledal, že již dosáhl svého účelu. Soud mohl na návrh příslušného prokurátora či náčelníka nápravně výchovného ústavu upustit od samotného započetí ochranného dohledu.

Osoba, které byl soudem ochranný dohled uložen, měla povinností sdělovat orgánům, které ho vykonávaly (orgány VB v místě jejího pobytu za spolupráce s národními výbory a společenskými a hospodářskými organizacemi), potřebné údaje o způsobu a o zdrojích své obživy a na jeho žádost tyto údaje prokazovat, osobně se u tohoto orgánu hlásit ve stanovené lhůtě, trpět jeho vstup do svého obydlí a předem mu oznamovat vzdálení z místa pobytu. Soud mohl uložit další omezení a povinnosti, např. zákaz návštěvy určitých míst, místností, podniků nebo shromáždění, nebo naopak příkaz pobývat v příkazaném místě nebo obvodě a nevzdalovat se z něj bez souhlasu orgánu vykonávajícího ochranný dohled, případně i jiné povinnosti, např. aby odsouzený neužíval alkoholických nápojů.¹⁹

Zásady jednotného výkonu ochranného dohledu mělo podle zákona stanovit Federální ministerstvo vnitra v dohodě s dalšími ministerstvy. Federální ministr

pro Generální prokuraturu ČSSR, dvacet pracovníků pro prokuraturu ČSR a osm pracovníků pro prokuraturu SSR) s celkovým ročním nákladem 920 000 Kčs. Navýšení personálního stavu bylo nutno očekávat i v oboru soudnictví, a to v ČSR o dvacet osob s nákladem cca 480 000 Kčs ročně a v SSR o osm osob s celkovým ročním nákladem cca 220 000 Kčs. V letech 1973–1975 se předpokládalo, že výše uvedené personální navýšení bude zabezpečeno především přijímáním nových pracovníků na dosud volná plánovaná pracovní místa. Předpokládané zvýšení počtu pracovníků v oboru prokuratury a soudů zahrnovalo i eventuální personální a finanční dopady současně předkládané novely trestního řádu.

19 Sběrka zákonů Československé socialistické republiky, roč. 1973, částka 14, 3. 5. 1973, s. 125–127. V této části byly vydány novelizace dalších zákonů připravované, projednávané a přijaté 25. dubna 1973 spolu se zákonem o ochranném dohledu (jeho přijetí se v novelizovaném znění těchto zákonů též projevilo), viz Zákon, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 45/173 Sb., tamtéž, s. 128–130; Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 150/1969 Sb. o přečinech, tamtéž, s. 131; Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, tamtéž, s. 132–133; Zákon, kterým se mění a doplňuje trestní řád, tamtéž, s. 134–138.

vnitřní skutečně vydal 4. října 1973 s platností od 1. prosince 1973 nařízení č. 33/1973 upravující zásady jednotného výkonu ochranného dohledu vykonávaného orgány Veřejné bezpečnosti. Toto prováděcí nařízení určovalo, že místně příslušným útvarem VB, který vykonává a organizuje ochranný dohled a vede veškerou agendu spojenou s jeho výkonem, je okresní oddělení VB a jemu na rovně postavená oddělení, v jehož obvodu se osoba, které byl ochranný dohled uložen, při skončení výkonu trestu odnětí svobody přihlásí k trvalému, případně přechodnému pobytu. Okresní oddělení VB mohlo pověřit podřízené základní útvary VB jednotlivými úkony ochranného dohledu, a pokud pro to byly podmínky a bylo to účelné, tak i jeho celým výkonem nad osobou, která měla pobyt v jeho obvodě. Pokud se osoba podléhající ochrannému dohledu nacházela kvůli zaměstnání, dovolené, lázeňskému pobytu atd. mimo obvod útvaru vykonávajícího ochranný dohled, mohl tento útvar požádat o provedení jednotlivých úkonů vyplývajících z ochranného dohledu ten útvar VB, v jehož obvodě se zdržovala.

Nařízení dále mimo jiné stanovovalo, že příslušná okresní správa VB měla určit na základě individuálního posouzení místní situace, místa zaměstnání, pracovní doby a charakteru dané osoby, kdy, v jakých intervalech a na kterých útvarech VB je povinna osobně se hlásit. Ten, komu byl uložen ochranný dohled, byl povinen oznámit vždy čtrnáct dní předem útvaru VB změnu místa pobytu, zaměstnání, nástup základní nebo náhradní vojenské služby, vojenského cvičení, výkonu ochranného léčení nebo jiného ústavního léčení. Pokud se o těchto skutečnostech dozvěděl později, měl to oznámit neprodleně.

Vstup příslušníků VB do obydli osoby podléhající ochrannému dohledu nebyl považován za domovní prohlídku. Četnost, způsob a dobu kontroly obydli určoval útvar VB podle situace a charakteru osoby. Mezi 22. hodinou večerní a 5. hodinou ranní se měla provádět kontrola, jen pokud to vyžadovaly okolnosti.

Osoba podléhající ochrannému pobytu byla povinna předem osobně hlásit útvaru VB jakékoliv vzdálení v noční době a vzdálení v denní době přesahující osm hodin. Jestliže bylo soudem přikázáno místo pobytu, povoloval vzdálení na nezbytnou dobu náčelník útvaru VB, který ochranný dohled vykonával, nebo jím pověřený pracovník. Útvar VB, kterému bylo vzdálení z místa pobytu hlášeno, nebo který vzdálení z místa přikázaného pobytu povolil, pak informoval urychleně okresní oddělení VB, jehož obvod hodlala tato osoba navštívit. Povolení ke vzdálení z místa přikázaného pobytu šlo vydat z důležitých důvodů (zejména sňatek, vážné onemocnění, narození dítěte, doprovod rodinných příslušníků do zdravotnických zařízení, návštěva dětí rozvedených manželů v určených nebo dohodnutých termínech, úřední jednání, které vyžadovalo osobní přítomnost). Tyto důvody bylo možno uznat zejména v případě, týkaly-li se přímo osoby podléhající ochrannému dohledu nebo jejich příbuzných v přímém pokolení, osvojitele, osvojenec, sourozenců, manžela/manželky, druha/družky. Jestliže nebylo možno vzdálení z místa přikázaného pobytu oznámit předem, např. pro náhlý odvoz do zdravotnického zařízení, mělo

se tak stát bezprostředně po vzdání telefonicky nebo obdobným způsobem. Pokud byl soudem stanoven zákaz návštěvy konkrétních míst, měly útvary VB vykonávající ochranný dohled upřesnit, o které veřejné místnosti, podniky, restaurace, shromáždění, sportovní podniky atd. se jedná. Nařízení též upravovalo návrhy na uložení a přerušení výkonu ochranného dohledu a propuštění z něj.²⁰

Praktická aplikace zákona

K novelizovanému trestnímu řádu, zákonu o výkonu trestu odnětí svobody a k nově přijatému zákonu o ochranném dohledu se po roce vrátila Generální prokuratura ČSSR, která vyhodnotila jejich fungování. Institut ochranného dohledu měl charakter ochranného opatření a jako takový byl začleněn do § 71 trestního zákona. Generální prokuratura ČSSR se proto jevilo jako správné, aby v rámci připravovaných legislativních změn nebyl nadále upraven zvláštním zákonem, ale aby jako jedno z ochranných opatření byla jeho hmotně-právní ustanovení začleněna do trestního zákona a procesní ustanovení do trestního řádu. Dalším z podnětů byl návrh na změnu jednoho z paragrafů zákona (§ 7), který stanovil, že se ochranný dohled přerušuje mj. po zkušební dobu stanovenou při podmíněném propuštění. Řada odsouzených však prý měla po dobu výkonu trestu odnětí svobody dobrou pracovní morálku a i jinak se chovala tak, že splňovala podmínky stanovené pro podmíněné propuštění. Krátce po propuštění se však opětovně dopouštěly trestné činnosti, čemuž mohlo být v řadě případů zabráněno kontrolou jejich způsobu života, tedy výkonem ochranného dohledu. Mělo tomu tak být zejména u tzv. nesamostatných psychopatů.²¹ Tyto podněty nicméně nebyly realizovány.

Nejvyšší soudní orgány se snažily ujednotit výklad nových trestněprávních předpisů jednotlivými soudy. Nejvyšší soudy proto přijaly a publikovaly řadu rozhodnutí a stanovisek. Plénum Nejvyššího soudu ČSSR se 16. prosince 1974 zabývalo vyhodnocením praxe soudů při jejich výkladu a aplikaci, které shrnulo do písemné podoby a vydalo ve Sbírce soudních stanovisek a rozhodnutí.²² Pokud jde o zákon o ochranném dohledu, bylo v textu upozorňováno mj. na skutečnost, že se vyskytly případy, kdy soud neuložil obzvláště nebezpečným recidivistům ochranný dohled ani v rozsudku, ani si nevyhradil rozhodnutí o něm na veřejném zasedání,

20 Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. A 2/6, Organizační a vnitřní správa FMV, inv. j. 430, Věstník Federálního ministerstva vnitra, roč. 1973, částka 32, 4. říjen 1973. Dále viz již citovaný text Vladimíra Hladila působícího na Ministerstvu spravedlnosti ČR Zákon o ochranném dohledu, in: Socialistická zákonost, roč. 21, č. 6, 1973, s. 329–340.

21 Viz dokument „Náměty GP ČSSR na zdokonalení zákona o ochranném dohledu“ připravený jako součást podkladových materiálů k bodu „Analýza účinnosti zákonů z justiční oblasti“ z 15. 3. 1974 pro schůzi kolegia generálního prokurátora ČSSR konanou 23. 3. 1974, in: NA, GP ČSSR, schůze kolegia generálního prokurátora ČSSR 23. 3. 1974, č. 3/1974, neuspoř. mat.

22 Zhodnotnie praxe súdov při výklade a aplikácii noviel trestných predpisov z roč. 1973 a zák. č. 44/1973 Zb. o ochrannom dohlade, č. 1/1975, in: Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk, roč. 27, č. 3-4, 1975, s. 111–163 (část věnovaná zákonu o ochranném dohledu na s. 118–139).

což však většinou napravily odvolací soudy. Tyto chyby někdy plynuly z opomenutí příslušných soudů, v některých případech však z nesprávné interpretace příslušného ustanovení zákona. Na ochranný dohled jako na ochranné opatření se nevztahovala zásada tzv. zákazu reformace in peius (rozhodnutí k horšímu). Mohl tak být (a v obligatorních případech musel) ukládán i pachatelům, kteří se dopustili trestného činu před začátkem platnosti zákona 1. července 1973, dokonce i osobám, které byly před tímto datem odsouzeny.²³

Ochranný dohled podle výkladu Nejvyššího soudu pak začínal propuštěním odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, nikoli až jeho poučením.²⁴ Povinnosti a omezení uložená soudem podle § 2 odst. 2 zákona o ochranném dohledu (zákaz navštěvovat určitá místa, místnosti, podniky nebo shromáždění či povinnost zdržovat se na přikázaném místě a nevzdalovat se z něj bez souhlasu orgánu vykonávajícího ochranný dohled) nebylo možno během výkonu ochranného dohledu měnit²⁵ nebo rušit, nebylo ale možno ani ukládat nové. Zákon o ochranném dohledu nabízel pouze možnost upustit od ochranného dohledu před jeho započítáním nebo propustit odsouzeného z ochranného dohledu před jeho ukončením. Soudy tak při ukládání podmínek ochranného dohledu musely počítat s tímto omezením.²⁶

Vyhodnocení aplikace a účinnosti zákona o ochranném dohledu se pak stalo jedním z úkolů rezortu prokuratury pro rok 1976. Zpráva odboru dozoru v trestním řízení Generální prokuratury ČSSR konstatovala, že přes velmi krátkou dobu platnosti zákona došlo v širokém rozsahu k ukládání ochranného dohledu – do

23 K tomu viz dále rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 19. 4. 1974 č. 46/1974. Sbirka soudních usnesení a stanovisek, roč. 26, č. 10, 1974, s. 559–562.

24 K tomu viz dále rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 15. 3. 1976 č. 50/1976. Tamtéž, roč. 28, č. 10, 1976, s. 566–569.

25 Ke změnám nicméně mohlo docházet v rámci konkrétního plnění povinností, např. při frekvenci hlášení osob podrobených ochrannému dohledu, kterou určoval příslušný útvar VB.

26 Nejvyšší soudy i další soudní orgány přijaly ještě řadu dalších judikátů, viz mj. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze 17. 9. 1974 č. 42/1975: „V rámci ochranného dohledu nelze podle § 2 odst. 2 zák. č. 44/1973 Sb. uložit odsouzenému taková omezení, která by ho nepřiměřeně omezovala v možnostech, aby se kulturně a osvětově vyžíval.“ Tamtéž, roč. 27, č. 6-7/1975, s. 404–405; rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 12. 9. 1974 č. 43/1975: „I. Jestliže pachatel, jemuž byl uložen ochranný dohled, v krátké době vícekrát nesplní povinnosti plynoucí z ochranného dohledu, lze důvodně soudit, že odmítá podrobit se ochrannému dohledu ve smyslu § 7 písm. c) zák. č. 150/1969 Sb. II. V případě, že nevykonaný zbytek dříve uloženého ochranného dohledu činí dva roky nebo méně, musí soud zvlášť nebezpečnému recidivistovi uložit ochranný dohled minimálně na jeden rok.“ Tamtéž, s. 406–408; rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích z 15. 4. 1974 č. 45/1975: „Ojedinelý méně závažný poklesk proti povinnostem vyplývajícím z uloženého ochranného dohledu nenaplňuje znaky přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. c) tr. zák. č. 150/1969 Sb.“ Tamtéž, s. 411–413; rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 24. 4. 1975 č. 12/1976: „Jestliže nevykonaný zbytek dříve uloženého ochranného dohledu zvlášť nebezpečnému recidivistovi převyšuje dva roky, nemusí soud ochranný dohled při novém odsouzení znovu uložit, má-li za to, že nevykonaný zbytek dříve uloženého ochranného dohledu postačí ke splnění účelu ochranného dohledu. Uloží-li soud v takovém případě další ochranný dohled, nesmí v žádném případě doba, na kterou ochranný dohled uložil, spolu s nevykonaným zbytkem ochranného dohledu dříve uloženého, převyšovat tři roky.“ Tamtéž, roč. 28, č. 1, 1976, s. 61–64.

31. 12. 1975 byl v ČSSR uložen 16 112 osobám. K podstatnému navýšení přitom došlo v SSR. Zatímco od začátku účinnosti zákona 1. 7. 1973 do 31. 12. 1974 zde byl ochranný dohled uložen 1535 osobám, v roce 1975 se již jednalo o 2317 osob. To svědčilo podle autorů zprávy o potřebnosti zákona, který byl orgány činnými v trestním řízení považován za jeden z nejdůležitějších prostředků boje proti recidivě trestné činnosti.

K rychlé aplikaci zákona o ochranném dohledu přispěla výrazně podle zprávy aktivní agitátorská činnost orgánů činných v trestním řízení, analýzy vypracované federálními i národními generálními prokuraturami a následná usměrňovací činnost nejvyšších soudů, jež vedla k odstranění dílčích právních pochybení. Nebylo možno ovšem překonat jeden nedostatek zákona, který neumožňoval soudům přizpůsobit změněné situaci povinnosti a omezení uložená v § 2 odst. 2, tedy ta, která se týkala hlášení u orgánu vykonávajícího ochranný dohled ve lhůtách, které jim stanovil. Tím nemohla být v potřebném rozsahu ukládána obviněným povinnost pobývat v příkázaném místě nebo obvodu a nevzdalovat se z něj bez souhlasu orgánu provádějícího ochranný dohled.

Nejčastěji byl ochranný dohled ukládán pachatelům trestného činu příživnictví, dále pachatelům majetkových trestných činů a trestného činu zanedbání povinné výživy, přičemž v naprosté většině se jednalo o vícekrát trestané recidivisty. V ČSR se pohyboval podíl uložených ochranných dohledů prvotrestaným odsouzeným k nepodmíněným trestům odnětí svobody okolo 1 % (nejvíce v Severočeském kraji 3,8 % a v Severomoravském kraji 2,7 %), v SSR se jednalo o prvotrestané v mnohem větším rozsahu, v roce 1975 činil jejich podíl 17, 22 %. Na ukládání ochranného dohledu měl podle zprávy vliv návrhy jednotlivých prokurátorů a pak především rozhodovací a usměrňovací činnost nejvyšších soudů.

Jedním z základních měřítek účinnosti zákona o ochranném dohledu byl počet osob, jimž byl ochranný dohled uložen a které se přesto dopustily trestné činnosti. Zde vynízaly statistické údaje Federálního ministerstva vnitra pro autory zprávy překvapivě dosti nepříznivě, neboť z nich vyplývalo, že výkon ochranného dohledu se u značné části odsouzených májí účinkem. Od 1. 7. 1973 do 31. 12. 1975 bylo s ochranným dohledem započato u 7359 osob (po sepsání podmínek upravujících ochranný dohled), dalších 566 osob se k sepsání podmínek vůbec nedostavilo. Z výše uvedených 7359 osob došlo k přerušení ochranného dohledu z důvodu vzetí do vazby u 1514 a z důvodu výkonu trestu u 1173 osob (tj. 36,5 %). Ještě vyšší byl podíl osob trestně stíhaných, ze 7359 jich 1975 bylo stíháno pro trestný čin a 702 pro přečiny (mimo § 7 písm. c) zákona č. 150/69 Sb. z 18. 12. 1969 o přečinech), tedy celkem 2677. Kromě toho bylo dalších 1787 osob stíháno pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. c) zákona o přečinech. Celkem tak bylo pro trestné činy a přečiny stíháno 56, 6 % osob. O tom, že by zákon o ochranném dohledu výrazně přispěl k poklesu recidivy, nesvědčila ani skutečnost, že v roce 1974 bylo obžalováno 46 963 a o rok později 46 718 recidivistů. Tuto skutečnost zpráva

na základě detailnějších průzkumů v okresech Karlovy Vary a Cheb a v Bratislavě do značné míry přičítala výrazné narušení řady osob podrobených ochrannému dohledu a jejich velice obtížné resocializaci. Ochranný dohled tak v některých případech (včetně osob, které se nedostavily ani k sepsání jeho podmínek) plnil alespoň tu roli, že byla dříve odhalena nová trestná činnost. Velký důraz byl kladen na aktivní a iniciativní roli orgánů VB pověřených výkonem ochranného dohledu, který byl někdy prováděn formálně, zúžil se pouze na ohlašovací povinnost. Celkově zpráva konstatovala, že nedostatky v soudní praxi byly v podstatě odstraněny. Hlavní pozornost se tedy měla soustředit na prohloubení a zkvalitňování řídicí činnosti pracovníků VB pověřených výkonem ochranného dohledu, propracováváním jeho metodiky, prohloubením součinnosti orgánů VB s národními výbory a vedeními příslušných podniků a organizací atd.²⁷

Účinností zákona o ochranném dohledu se v roce 1976 zabývala i Generální prokuratura ČSR. V kontrolní správě pro ústavně právní výbor České národní rady bylo konstatováno, že od 1. 7. 1973 do 31. 12. 1975 byl ochranný dohled uložen celkem 12 259 osobám, z toho 2554 osobám – většinou odsouzeným před počátkem účinnosti zákona – dodatečně v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Pokud jde o zbývajících 9705 osob, byl v druhém pololetí 1973 uložen ochranný dohled 1297, v roce 1974 4318 a v roce 1975 4090 odsouzeným. Ochranný dohled tak byl ukládán vcelku rovnoměrně. Výkyv mezi roky 1974 a 1975 byl způsoben snížením počtu v Severočeském a Severomoravském kraji, v prvním případě způsobeném usměrňovací praxí (bez splnění zákonných podmínek byl ukládán zejména v okrese Most a v případech přečinů proti pracovní kázi), v druhém případě menším počtem projednávaných trestních věcí před soudy a menším počtem uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody.

Od 1. 7. 1973 do 31. 12. 1975 byl výkon ochranného dohledu zahájen u 6107 osob, tedy o zhruba polovinu méně, než kolika byl za stejnou dobu uložen. Pro vzetí do vazby nebo nástup trestu odnětí svobody byl v tomto období ochranný dohled přerušen u 2345 z nich, 310 osobám skončil uplynutím stanovené lhůty. Pro novou trestnou činnost bylo v téže době stíháno 1905 osob, pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. c) zákona o přečinech kvůli neplnění povinností a omezení stanovených ochranným dohledem bylo stíháno 1555 a pro přestupek podle § 6 zákona č. 60/1961 Sb. z 26. června 1961 o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku 581 osob.²⁸

27 Dokument „Poznatky prokuratury o účinnosti zákona o ochranném dohledu“ vypracovaný odborem dozoru v trestním řízení Generální prokuratury ČSSR jako součást podkladových materiálů z 22. 7. 1976 ke stejnojmennému bodu jednání schůze kolegia generálního prokurátora ČSSR konané 17. 8. 1976, in: NA, GP ČSSR, schůze kolegia generálního prokurátora ČSSR 17. 8. 1976, č. 8/1976, neuspoř. mat.

28 Dokument „Kontrolní zpráva o účinnosti zákona č. 44/1973 Sb. o ochranném dohledu pro ústavně právní výbor ČNR“ ze 4. 8. 1973 projednávaná na schůzi kolegia generálního prokurátora ČSR konané 19. 8. 1976, NA, Generální prokuratura ČSR, Praha (dále GP ČSR), schůze kolegia generálního prokurátora ČSR 19. 8. 1976, neuspoř. mat.

V roce 1976 znovu prověřoval praxi při ukládání ochranného dohledu Nejvyšší soud ČSSR. V kontrolní zprávě jeho trestního kolegia z 23. června 1976 je konstatováno, že prvotrestaným pachatelům je ochranný dohled ukládán pouze výjimečně, zpravidla za přečin příživnictví. Tato tendence byla považována za správnou. Naopak za chybnou byla označena častá praxe, že byla soudy nedostatečně využívána možnost fakultativního ukládání ochranného dohledu při splnění zákonných podmínek uvedených v § 4 odst. 2 zákona č. 44/1973 Sb. Poukazováno bylo zejména na případy recidivistů se špatnou pověstí a poměrem k práci i plnění občanských povinností, kteří se krátce po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody dopouštějí různých úmyslných trestných čin majetkového nebo příživnického rázu. Vyskytly se ale i opačné případy, kdy soudy uložily podle výše uvedeného paragrafu ochranný dohled neoprávněně, zejména osobám blízkým věku mladistvých, u kterých to stupeň jejich narušenosti ani povaha a rozsah spáchané trestné činnosti nevyžadovaly. Nedostatečně se používala možnost fakultativních ukládání povinností a omezení podle § 2 odst. 2 tr. zák., která vyžadovala důkladnou znalost osobnosti pachatele a jeho prostředí. Rezervy byly shledávány též na straně orgánů činných v trestním řízení, které by měly ochranný dohled, resp. některé fakultativní povinnosti a omezení v oprávněných případech důsledněji navrhovat.²⁹

Osm let po vydání nařízení federálního ministra vnitra č. 33/1973 byla publikována metodika výkonu ochranného dohledu, a to nařízením náměstka ministra vnitra ČSSR č. 36/1981 z 22. prosince 1981, které nabylo účinnosti 1. února 1982. Jejím účelem bylo zajistit jednotný výkon ochranného dohledu orgány Veřejné bezpečnosti, pro niž byla jediným druhem ochranného opatření v systému postpenitenciární péče, který jí byl svěřen. Metodika měla přispět k posílení ochrany společnosti před protispolečenskou činností zvláště narušených osob a k dovršení nápravy odsouzených. Současně představovala prostředek k ovlivnění stavu a vývoje kriminality a podílu recidivistů na páchání trestné činnosti. Metodika upravovala interní úkony kriminalistickotaktické a registrační povahy, postup útvarů VB při výkonu ochranného dohledu, návrhy na uložení a přerušení výkonu ochranného dohledu a propuštění z něj a ostatní úkony s ním spojené. Byly zde mj. upravovány

29 Výtah z kontrolní zprávy viz in: Zhodnotenie praxe súdov pri výklade a aplikácii zák. č. 44/1973 Zb. o ochrannom dohľade, in: Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk, roč. 28, č. 8, 1976, s. 399–419. Nedostatečnou dôslednosť pri podávaní návrhů na uložení ochranného dohledu a nedostatečné využívání odvolání proti jeho neuložení ze strany některých prokurátorů kritizoval článek Františka Zborníka z Generální prokuratury ČSR Některé poznatky k ukládání ochranného dohledu, in: Prokuratura, roč. 13, č. 3, 1981, s. 64–69. K prokurátorskému dozoru viz dále text pracovníka generální prokuratury ČSSR Miroslava Vyhňáka K některým otázkám uplatňování zákona o ochranném dohledu čis. 44/1973 Sb., in: tamtéž, roč. 9, č. 1, 1977, s. 52–72; též text pracovníků Výzkumného ústavu kriminologického při Generální prokuratuře ČSSR Josefa Urválka a Heleny Váلكové některé poznatky z výzkumu ochranného dohledu v souvislosti s prokurátorským dozorem, in: Tamtéž, roč. 11, č. 1, 1979, s. 25–40; článek pracovníka Generální prokuratury ČSSR Arnošta Vodičky K dozoru prokuratury nad výkonem ochranného dohledu, in: tamtéž, roč. 14, č. 4, 1982, s. 34–38.

obsah a způsob vedení dohledového svazku a další evidenční povinnosti a oznamovací povinnosti orgánu vykonávajícího ochranný dohled, přístup k osobě podléhající ochrannému dohledu a postup v případě jeho porušení, spolupráce se sociálními kurátory, nápravně výchovnými komisemi, národními výbory, hospodářskými a společenskými organizacemi a prokurátory.

Metodika rozdělovala osoby podrobené ochrannému dohledu podle jejich charakteru do tří skupin. Do první měly být zařazovány zpravidla osoby, které vykonávaly trest odnětí svobody v první nápravně výchovné skupině, a některé méně narušené osoby vykonávají trest v druhé nápravně výchovné skupině. U nich existoval předpoklad, že výkon ochranného dohledu splní svůj účel. V těchto případech jim měl být pověřován základní útvar VB. Do druhé skupiny patřily především osoby vykonávající trest v druhé nápravně výchovné skupině, u nichž byl předpoklad, že výkon ochranného dohledu na ně bude působit omezeně vzhledem k prostředí, ve kterém žijí, stykům atd. U nich mělo dojít k diferenciaci s cílem určit, nad kterými bude vykonávat ochranný dohled základní útvar VB a nad kterými kriminální služba VB. Ta měla vykonávat ochranný dohled za využití všech prostředků bezpečnostní praxe nad všemi osobami spadající do třetí skupiny, zpravidla zařazenými do třetí nápravně výchovné skupině. Ty se většinou vyhýbaly započítí výkonu ochranného dohledu, případně neplnily jeho podmínky, a krátce po propuštění z vězení se opětovně dopouštěly trestné činnosti.

Mezi ostatními úkoly byla uváděna mj. potřeba vytěžování osob v ochranném dohledu při hlášení ke spáchané trestné činnosti v jejich obvodu, a to zejména s přihlédnutím k jejich minulosti, stykům apod. Pokud jde o kontroly v obydlích, častěji měly být kontrolovány osoby, u nichž byl předpoklad páčání trestné činnosti. V době nočního klidu mezi 22. hodinou večerní a 6. hodinou ranní mělo docházet ke kontrole pouze v případě, vyžadovala-li to bezpečnostní situace nebo operativní zájem. Mělo se tak dít zejména při prověřování alibi ke spáchané trestnou činnosti, které nesmělo být šablonovité, ale v souladu se spáchanou trestnou činností a trestnou minulostí osoby, jež měla být v bytě navštívena. Obecně bylo třeba dodržovat zásadu, aby byl vstup do obydlí uskutečňován nejméně jednou za měsíc, dále bezprostředně po návratu dotyčné osoby z trestu odnětí svobody, jestliže se nepřišla v určeném termínu hlásit, nebo při výskytu trestné činnosti v působnosti okresní správy VB, kterou v minulosti páchala.³⁰

Ke stavu výkonu ochranného dohledu v České socialistické republice máme k dispozici zprávu odboru dozoru v soudním řízení trestním Generální prokuratury ČSR. Toto vyhodnocení bylo vypracováno na základě zpráv krajských prokuratur ve Středočeském a Západočeském kraji a prověrek uskutečněných Generální prokuraturou ČSR v Severočeském a Severomoravském kraji na základě hledisek

30 ABS, f. 2/10, Sekretariát ministra vnitra, inv. j. 890, Věstník Federálního ministerstva vnitra, roč. 1981, částka 36, 22. prosinec 1981.

schválených na operativní poradě generálního prokurátora ČSR 2. března 1987.³¹ V roce 1986 zde bylo evidováno celkem 13 987 neskončených ochranných dohledů. Jejich skutečný výkon však probíhal pouze u 6573 osob, ostatním byl z různých důvodů přerušen. Nově uložených ochranných dohledů bylo v témže roce 4064, 3711 osobám naopak výkon ochranného dohledu skončil. Celkem 5096 osob bylo v tomto roce odsouzeno pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. c) zákona o přečinech za maření ochranného dohledu (v roce 1985 se jednalo o 4920 osob, tedy v obou letech zhruba o 36 % osob podrobených ochrannému dohledu).

V praktickém výkonu ochranného dohledu byla shledána řada pochybení. O jeho zahájení nebyvali často informováni zaměstnavatelé dotyčné osoby, většinou proto, že v tu dobu ještě nebyla v zaměstnaneckém poměru. Společenské organizace, které se též měly podílet na procesu nápravy a převýchovy osob propuštěných z výkonu trestu, pak nebyly informovány vůbec. Poněkud lepší byla situace ve vztahu k národním výborům. Pracovník okresní správy SNB pro výkon ochranného dohledu byl ve všech prověřovaných okresech členem komise rady okresního národního výboru pro nápravně výchovnou činnost. Zpráva nicméně konstatovala, že okresní národní výbory přistupovaly ke svým povinnostem vyplývajícím ze zákona pasivně, čekaly na názor příslušného příslušníka VB či sociálního kurátora.

V některých okresech Severočeského a Středočeského kraje byla zjištěna praxe, že občanu podrobenému ochrannému dohledu, jenž nebyl ještě zaměstnaný, byla stanovena povinnost hlásit se každý den na příslušném útvaru VB, na Okresním oddělení VB Litoměřice dokonce dvakrát denně. Teprve po nástupu do zaměstnání docházelo k omezení hlášení na dvakrát nebo třikrát týdně (na Okresním oddělení VB Litoměřice se v mnoha případech musela osoba podrobená ochrannému dohledu hlásit i po nástupu do práce jednou denně). Takto přísně stanovenou povinnost odůvodňovali pověření pracovníci VB snahou přimět dotyčné k nástupu do zaměstnání a zabránit jim v páchání další trestné činnosti. Mnohem benevolentnější pak byly prověřované útvary v Severomoravském kraji, kde bývala obvyklá povinnost hlásit se jednou až dvakrát týdně, byly dokonce zaznamenány případy, kdy tato povinnost byla stanovena jednou za čtrnáct dní. K dennímu hlášení zde bylo přistoupeno zcela výjimečně pouze u osob bez pracovního poměru, které neprojevovaly snahu plnit stanovené povinnosti. Na všech prověřovaných útvarech pak docházelo k častým změnám ve stanovených intervalech hlášení, jimiž bylo reagováno na momentální místní bezpečnostní situaci (např. mimořádné bezpečnostní akce související s různými výročími), na neplnění stanovených povinností a při změně osobních poměrů osob podrobených ochrannému dohledu (mj. změna zaměstnání).

31 NA, GP ČSR, operativní poradě 2. 3. 1987, bod 4, Poznatky o stavu zákonnosti při výkonu ochranného dohledu podle zák. č. 44/1973 Sb., neuspořádaný materiál.

Pokud jde o vstupy do obydlí, v naprosté většině byly uskutečňovány do 22. hodiny. Výjimku opět představovala Okresní správa VB Litoměřice, kde byl zaznamenán neúměrně častý vstup do obydlí osob v ochranném dohledu po 22. hodině. K podávání stížností na výkon ochranného dohledu nicméně podle zprávy docházelo jen zcela ojediněle. Jako příklad lze uvést stížnost podanou 23. 4. 1987 u okresního prokurátora v Mladé Boleslavi směřující proti povinnému dennímu hlášení, a to i v době lázeňského pobytu, a proti prohlížení ledničky v rámci vstupu do obydlí. Kromě stížností a postihů osob porušujících podmínky ochranného dohledu se jinak prokuratury touto problematikou nezabývaly. Zpráva konstatovala, že vzhledem k nejednotnému výkonu ochranného dohledu orgány VB (docházelo poměrně často k nedodržování interních předpisů), nedostatečné zainteresovanosti národních výborů a hospodářských a společenských organizací a nepatrnému rozsahu dozoru prokurátora by „*prokuratura měla jako strážkyně socialistické zákonnosti působit k důsledné aplikaci zákona o ochranném dohledu a k odstranění jeho formálního používání*“. Mělo se tak dít v jednotlivých krajích a okresech prověrkami na vybraných útvarech VB. V závěru zprávy bylo obecně konstatováno, že ochranný dohled přispívá k dalšímu posílení ochrany společnosti, mj. i tím, že jeho výkon omezuje příležitost páchat další trestnou činnost. Prakticky vůbec se však nedařilo realizovat jeho další cíl, tedy působit jako první článek uceleného systému převýchovy a postpenitenciární péče.³²

Využití zákona o ochranném dohledu proti nonkonformním občanům

V podmínkách nedemokratického režimu se možnost zneužití zákona o ochranném dohledu státními orgány nestala předmětem otevřené diskuse. Nepředstavovala relevantní téma ani v opozičním prostředí, neboť do počátku osmdesátých let nebyl ochranný dohled uplatňován vůči politickým vězňům, byť např. Janu Šimsovi trestně stíhanému v roce 1978 pro údajný útok na veřejného činitele jeho uložení vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody prokurátorka navrhovala.³³ To se

32 Dokument „Poznatky o stavu zákonnosti při výkonu ochranného dohledu zák. č. 44/1973 Sb.“ vypracovaný odborem dozoru v soudním řízení trestním Generální prokuratury ČSR jako součást podkladových materiálů z 2. 9. 1987 ke stejnojmennému bodu jednání schůze kolegia generálního prokurátora ČSR konané 17. 9. 1987. NA, GP ČSR, schůze kolegia generálního prokurátora ČSR 17. 9. 1987, neuspoř. mat.

33 Na přelomu května a června 1978 došlo v souvislosti s návštěvou generálního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu Leonida Iljiče Brežněva k rozsáhlé razii proti představitelům opozice, která postihla velké množství československých občanů, mezi nimi i desítky signatářů a sympatizantů Charty 77. Její součástí byla řada domovních prohlídek. Jedním z postižených byl i signatář Charty 77 a evangelický duchovní (od roku 1973 bez státního souhlasu) Jan Šimsa, který byl 30. května 1978 odveden z práce a zadržen. Během domovní prohlídky téhož dne, které se zúčastnil, bránil svoji manželku před příslušníkem StB, který se jí snažil násilím odejmout osobní dopis od Jana Patočky. Za to byl vzat do vazby a 10. 8. 1978 odsouzen Městským soudem v Brně pro trestný čin útoku na veřejného činitele podle § 155 odst. 1 písm. b) tr. zák. k osmiměsíčnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody v první nápravné výchovné skupině, 5. 10. 1978 trest potvrdil Krajský soud v Brně. K případu viz sdělení VONS č. 17 z 29. 6. 1978. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 17, s. 82–84, sdělení VONS č. 28 ze 4. 9. 1978. In: tamtéž, dok. č. 28, s. 116–119, sdělení VONS č. 48 z 26. 10. 1978. In: tamtéž, dok. č. 48, s. 176–181.

změnilo až na počátku osmdesátých let zřejmě v souvislosti se zostřeným postojem vůči opozici vyvolaným hnutím Solidarita v Polsku.

V roce 1981 byli odsouzeni k ochrannému dohledu signatáři Charty 77 Jiří Gruntorád, Jan Litomiský a Rudolf Battěk,³⁴ Gruntorád a Battěk na tři roky, Litomiský na dva roky. U Rudolfa Battěka bylo nakonec od výkonu ochranného dohledu upuštěno. V říjnu 1982 byl ochranný dohled uložen Ivanu Jirousovi a Františku Stárkovi souzeným v případě vydavatelů samizdatového časopisu Vokno,³⁵ na

34 Signatář Charty 77 a člen VONS Rudolf Battěk byl 3. října 1979 v souvislosti se svým členstvím ve výboru obviněn vyšetřovatelem Správy vyšetřování StB z trestného činu podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zák., jeho trestní stíhání probíhalo na svobodě. Dne 14. 6. 1980 byl předveden na Místní oddělení VB v Praze 8 – Karlíně pod záminkou sdělení informace o osobním automobilu, který mu by odcizen. Po delším čekání opustil místnost, načež za ním na ulici vyběhl příslušník SNB, aby ho zadržel. Došlo k incidentu, po kterém byl R. Battěk zadržen a 17. června 1980 obviněn vyšetřovatelem oddělení vyšetřování I. spádové oblasti Obvodní prokuratury pro Prahu 1, 5, 6, 7 a 8 z trestných činů útoku na veřejného činitele podle § 155, odst. 1 písm. a) tr. zák. a výtržnictví podle § 202 odst. 1 tr. zák. Battěk popířel napadení veřejného činitele, celý incident považoval za vyprovokovaný. Přesto byl vzat do vazby, kde se výrazně zhoršil jeho zdravotní stav. Městským soudem v Praze byl 28. července 1981 přes mohutnou solidární kampaň odsouzen pro trestné činy podvracení republiky podle § 98 odst. 1, 2 písm. b) tr. zák. a ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák. k souhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce sedm a půl roku se zařazením do II. nápravné výchovné skupiny a k následnému ochrannému dohledu na dobu tří let. Nejvyšší soud ČSR 8. října 1981 snížil délku nepodmíněného trestu R. Battěka na pět a půl roku. K případu viz Městský soud (dále MS) v Praze, soudní spis k případu Rudolfa Battěka (spis. zn. 1 T 16/81) uložený jako příloha rehabilitačního spisu, spis. zn. 18/15/90, též mj. sdělení VONS č. 140 „Zajištění a zadržení Rudolfa Battěka“ z 10. 11. 1979, in: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 141, s. 490–492, sdělení VONS č. 189 „Rudolf Battěk ve vazbě“ z 19. 6. 1980, in: tamtéž, dok. č. 190, s. 664–669, sdělení VONS č. 260 „Odsouzení Rudolfa Battěka“ ze 6. 9. 1981, in: tamtéž, dok. č. 261, s. 899–907, sdělení VONS č. 275 „Odvolací soud s R. Battěkem“ z 2. 11. 1981, in: tamtéž, dok. č. 276, s. 948–949, sdělení VONS č. 483 „Propuštění ing. Rudolfa Battěka“ ze 7. 11. 1985, in: tamtéž, dok. č. 486, s. 1541–1542.

35 Od roku 1979 vydával František Stárek zvaný Čuňas samizdatový časopis Vokno, který se stal hlavním periodikem kulturního undergroundu (od 7. čísla z roku 1985 byl na obálce uveden podtitul „časopis pro druhou i jinou kulturu“). Redakce též vydávala knihy ve stejnojmenné samizdatové edici. Během přípravy šestého čísla, které se nepodařilo dokončit, byli 10. 11. 1981 zadrženi František Stárek, Ivan Jirous, Michal Hýbek a Milan Frič, o tři dny později na ně byla uvalena vazba. Dne 9. 7. 1982 odsoudil Okresní soud v Chomutově Milana Friče, Michala Hýbka, Ivana Jirouse a Františka Stárka pro trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1, 2 tr. zák., Hýbka a Jirous též pro trestný čin nedovolené výroby a držení omamných prostředků a jedů podle § 187 odst. 1 tr. zák. a Hýbka pro přečin proti veřejnému pořádku podle § 6 písm. b) zákona č. 150/1969 Sb. o přečinech k nepodmíněným trestům odnětí svobody a Ivana Jirouse a Františka Stárka též k ochrannému dohledu po vykonání trestu. Délka trestu byla u Františka Stárka stanovena na dva a půl roku se zařazením do druhé nápravné výchovné skupiny, u Michala Hýbka na osmáct měsíců v první nápravné výchovné skupině, u Ivana Jirouse jako u „obzvlášť nebezpečného recidivisty“ na tři a půl roku ve třetí nápravné výchovné skupině a u Michala Friče na patnáct měsíců v první nápravné výchovné skupině. Věc Jaroslava Chnápka byla vyloučena k samostatnému projednání. Krajský soud v Ústí nad Labem rozsudek prvoinstančního soudu 27. 9. 1982 potvrdil.

Elektronické verze všech čísel časopisu VOKNO se základní informací o něm viz in: <http://www.vons.cz/vokno> (1. 3. 2016). K případu viz Okresní soud (dále OS) v Chomutově, soudní spis k případu Františka Stárka a spol. (spis. zn. 5 T 176/82) uložený jako příloha rehabilitačního spisu, spis. zn. 4 Tz 44/91; též

konci tohoto roku pak na dva roky členům Skupiny revoluční akce Janu Wünschovi a Václavu Soukupovi.³⁶ V roce 1983 byl tříletý ochranný dohled vyměřen Ladislavu Lisovi a Jiřímu Wolfovi. Ochrannému dohledu byl podroben po svém propuštění z vězení v roce 1984 též Petr Adámek, který byl v roce 1981 odsouzen pro trestné činy podvracení republiky a opuštění republiky. Ten mu však byl uložen již při dřívějších odsouzeních pro trestné činy nepolitického charakteru.³⁷

sdělení VONS č. 279 z 18. 11. 1981. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 280, s. 961–964, sdělení VONS č. 307 „Rozsudek nad nekonformním časopisem“ z 1. 8. 1982. In: tamtéž, dok. č. 308, s. 1042–1048, sdělení VONS č. 309 „Rozsudek nad I. Jirousem, F. Stárkem a M. Hýbkem potvrzen“ z 5. 10. 1982. In: tamtéž, dok. č. 310, s. 1051–1054, a sdělení VONS č. 370 „Propuštění Františka Stárka“ z 14. 5. 1984. In: tamtéž, dok. č. 373, s. 1228.

- 36 Dne 21. ledna 1982 proběhla rozsáhlá policejní akce ve věci spáchání trestného činu pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a), c), odst. 3 písm. a) tr. zák. v souvislosti s výskytem letáku uvozeného oslovením „Dělníci, studenti, občané Československa!“, který byl datován 15. prosincem 1981. „Skupina revoluční akce“ v něm protestovala proti vyhlášení výjimečného stavu v Polsku a potlačení hnutí Solidarita a vyzývala „dělníky, studenty, občany Československa“ k vyjádření nesouhlasu s pronásledováním pokrokové smýšlejících polských dělníků a intelektuálů. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze 17. prosince 1982 byli odsouzeni Jan Wunsch pro trestné činy podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zák., podílícnictví ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví podle § 134 odst. 1 písm. a) tr. zák., krádeže podle § 247 odst. 1 tr. zák. a zpronevěry podle § 248 odst. 1 tr. zák. ke čtyřletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody, Václav Soukup pro trestné činy podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zák. a podílícnictví ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví podle § 134 odst. 1 písm. a) tr. zák. ke tříletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody, Jitka Tůmová k patnáctiměsíčnímu nepodmíněnému trestu pro účastenství na trestném činu podvracení republiky podle § 10 odst. 1 písm. c) k § 98, odst. 1 tr. zák. a Josef Wunsch pro trestný čin pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a) tr. zák. k ročnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Všichni byli pro výkon trestu zařazeni do první nápravné výchovné skupiny. Městský soud v Praze dále uložil Janu Wünschovi a Václavu Soukupovi ochranný dohled po propuštění z vězení a peněžitý trest, věci zajištěné u Jana Wünsche a Jitky Tůmové měly propadnout státu. Odsouzení se měli dopustit vyhotovování a rozšiřování letáku „Dělníci, studenti, občané Československa“ a dalších „podvratných písemností“. Jan Wunsch měl dále odcizit rozmožovací stroj značky Ormig, na němž byly materiály rozepisovány. Václav Soukup tento stroj podle rozsudku ukrýval. Jan Wunsch byl dále odsouzen za údajné odcizení některých soukromých věcí a odcizení a zpronevěru určitých finančních částek. Nejvyšší soud ČSR vynesl 11. 3. 1983 nový rozsudek, kterým snižoval délku trestu u Jana Wünsche o šest měsíců. K případu viz ABS, vyšetřovací spis k případu Václava Soukupa a spol., sign. V 35417 MV, LP, sb. VONS, inv. č. 337, kart. 59; dále sdělení VONS č. 293 „Rozsáhlá policejní akce proti mladým lidem“ z 27. 2. 1982. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 294, s. 1004–1007, nedatované sdělení VONS č. 311 „Odložený proces s Janem Wünschem a spol. se koná“. In: tamtéž, dok. č. 312, s. 1058–1059, sdělení VONS č. 312 „Rozsudky v procesu s Janem Wünschem a spol.“ z 29. 12. 1982. In: tamtéž, dok. č. 313, s. 1060–1062, a sdělení VONS č. 398 „Podmíněné propuštění Václava Soukupa“ ze 4. 11. 1984. In: tamtéž, dok. č. 401, s. 1297–1298; též Blažek, Petr: Kauza Skupiny revoluční akce. Letáková kampaň na podporu polské Solidarity ve světle svazkové agendy StB. In: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. IV. Eds. Zdeněk Kárník – Michal Kopeček. Praha 2005, s. 199–236.
- 37 Petr Adámek byl odsouzen 23. 3. 1981 Krajským soudem v Banské Bystrici pro trestné činy podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zák. a opuštění republiky podle § 109 odst. 1 tr. zák. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání čtyř a půl let se zařazením do druhé nápravné výchovné skupiny. Trestného činu podvracení republiky se měl mimo jiné dopustit tím, že pronášel hanlivé výroky na adresu V. I. Lenina, Gustáva Husáka a dalších členů komunistické strany, tvrzeními, že v Československu jsou porušována lidská práva a že v něm klesá životní úroveň. Trestný čin opuštění republiky spáchal tím, že se přes Maďarsko pokoušel emigrovat do Rakouska. Do trestu čtyř a půl let byl zahrnut i nevykonaný

Na zneužívání institutu ochranného dohledu proto musela reagovat i opozice. V dopisu mluvčích Charty 77 Václava Bendy, Jiřího Rumla a Jany Sternové, odstupujícího mluvčího Charty 77 Ladislava Lise a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných prezidentu republiky Gustávu Husákovi ze 6. dubna 1984 byl zákon o ochranném dohledu označen za pochybný v samém svém základě. „Zákonodárce nesledoval jen oprávněnou (byť zkušenostmi s obdobným právním institutem např. ve Francii ukazují, že i za zcela jiných poměrů nepříliš šťastnou) snahu o resocializaci zvláště narušených osob respektive o ochranu společnosti před jejich dalším kriminálním počínáním, nýbrž zcela zjevně se shlédl v sovětském vzoru „vnitřního vyhnanství“, upraveném pro miniaturní (alespoň územně) domácí poměry. Výsledkem je porušení těch nejzákladnějších principů a zásad evropského právního myšlení, které jsou zaručeny také československou Ústavou a celým československým právním řádem. Zákon je formulován natolik neurčitě, že ochranný dohled může být podle libovůle soudu uložen prakticky kterémukoliv odsouzenému, dokonce i tehdy, jde-li o prvotrestaného a pouhý přečin.“

Vágně formulovaná povinnost „trpět vstup tohoto orgánu do svého obydlí“ znamenala hrubé omezení nejzákladnějších práv ostatních členů domácnosti, popřípadě dalších spolubydlících, tedy uplatňování kolektivní viny či trestu, považované v moderní evropské civilizaci za zavrženíhodné. Zákon o ochranném dohledu delegoval prakticky veškerou rozhodovací pravomoc na výkonné orgány a předem vylučoval jakoukoli možnost kontroly či odvolání. Československým bezpečnostním orgánům se tak dostal do rukou prostředku k zdánlivé legalizaci svých nezákonných postupů. Na této skutečnosti nic neměnily některé zásady obsažené v zákoně nebo v příslušných komentářích, mj. princip respektování rodinných, sociálních a kulturních potřeb odsouzeného, jejichž výklad byl opět plně ponechán na libovůli bezpečnostních orgánů.³⁸

šestnáctiměsíční trest, ke kterému ho 27. 6. 1980 odsoudil Okresní soud v Karlových Varech pro trestný čin porušování domovní svobody. Rozsudek Okresního soudu v Karlových Varech byl rozsudkem Krajského soudu v Banské Bystrici z 23. 3. 1981 zrušen a šestnáctiměsíční nepodmíněný trest odnětí svobody byl připočten k souhrnnému trestu.

Adámek byl dále trestně stíhán pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. c) zákona č. 150/1969 Sb. o přečinech, protože nerespektoval rozhodnutí Okresního soudu v Rakovníku z 20. 4. 1978, kterým mu byl uložen ochranný dohled po výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Ten započal 6. 3. 1980 a již od 10. 4. 1980 ho porušoval. Přečin maření výkonu úředního rozhodnutí však byl podle rozsudku Krajského soudu v Banské Bystrici spáchán v přímé souvislosti se závažnějším trestným činem opuštění republiky, proto za něj nebyl odsouzen. Nejvyšší soud SSR pak 22. 7. 1981 v tomto bodě změnil rozsudek Krajského soudu v Banské Bystrici a zprostil Adámka obvinění z přečinu. K případu viz Archiv Ústavu paměti národa, f. KS ZNB ŠtB Banská Bystrica, Vyšetrovací svázky, vyšetřovací spis k případu Petra Adámka, sign. V 3886; dále též sdělení VONS č. 396 „Případ Petra Adámka“ z 30. 10. 1984. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 399, s. 1292–1294.

38 Dopis, označený jako dokument Charty 77 č. 8/84, který obsahoval prohlášení o solidaritě s nespravedlivě perzekuovanými v Československu i ve světě, protest proti zneužívání institutu ochranného dohledu a analýzu tohoto zneužívání s uvedením případů signatářů Charty 77 a členů VONS Ladislava Lise a Jana Litomiského, je publikován in: Charta 77. Dokumenty 1977–1989, sv. 2. Eds. Blanka Císařovská – Vilém Prečan. Praha 2007, s. 614–619.

Ochranného dohledu bylo podle dopisu zneužívání k šikanování opozičních aktivistů a k omezování jejich působení. Tato praxe byla opozicí kritizována s argumentem, že podmiňování pojmu „řádně pracující člověk“ politickými kritérii nemá oporu v zákonu. Ve výše uvedeném dopisu Charty 77 a VONS prezidentu republiky k tomu bylo v příloženém rozboru zákona o ochranném dohledu uvedeno: „*Již z charakteristiky ‚osob zvláště narušených‘ je zřejmé, že ZOD [zákon o ochranném dohledu] nebyl zákonodárcem zamýšlen k aplikaci na kategorii pachatelů politických deliktů. U těch ostatně nejde o řádný či neřádný život pracujícího člověka, nýbrž o řádný či neřádný život pracujícího člověka jako občana. Uložení OD [ochranného dohledu] má ochraňovat společnost před protispolečenskou činností. U politických deliktů nejde o ochranu společnosti, nýbrž o ochranu statutu quo výhodného vládnoucím. ‚Protispolečenská činnost‘ politických delikventů naopak může z hlediska jiného než momentálně vládnoucího společnosti sloužit v nejvyšším smyslu tohoto slova.*“³⁹

Ochranný dohled byl často vykonáván šikanózním způsobem, což můžeme dokumentovat na případech Jana Litomiského a Jiřího Gruntoráda. Jan Litomiský byl 23. října 1981 odsouzen Krajským soudem v Českých Budějovicích pro trestný čin podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zák. k tříletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody a k ochrannému dohledu po propuštění z výkonu trestu v délce dvou let. Podle soudu se dopustil tohoto trestného činu tím, že shromažďoval písemností se „závadným“ obsahem a umožňoval rozšiřovat informace v nich uvedené, které byly údajně podvrátného charakteru. Činil tak i v souvislosti se svým členstvím ve VONS. Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích potvrdil 7. ledna 1982 Nejvyšší soud ČSR.⁴⁰

Po propuštění z Nápravně výchovného ústavu Plzeň-Bory, kde vykonával trest odnětí svobody, se musel čtyřikrát týdně hlásit na stanici VB v Pelhřimově, vzdáleném patnáct kilometrů od místa jeho bydliště ve Vyskytné. Mohl se pohybovat pouze v několika nejbližších obcích, dozorcí orgán mu bránil v účasti na nedělních bohoslužbách v evangelickém sboru v blízkém Opatově, ačkoli byl členem tamního staršovstva. J. Litomiský požádal 19. srpna 1985 o propuštění z ochranného dohledu, jeho žádost však Okresní soud v Pelhřimově 11. února 1986 zamítl.⁴¹ Litomiského žádost byla projednána pouhý týden před ukončením ochranného

39 Charta 77. Dokumenty 1977–1989. Sv. 2, c. d., s. 618.

40 Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích i usnesení Nejvyššího soudu ČSR jsou uloženy in: Krajský soud v Českých Budějovicích, soudní spis k případu Jana Litomiského (spis. zn. 1 T 10/81) uložený jako příloha rehabilitačního spisu, spis. zn. 3 Rt 236/90; dále viz sdělení VONS č. 277 „Odsouzení ing. Jana Litomiského“ z 5. 11. 1981. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 278, s. 953–956, a sdělení VONS č. 285 „Rozsudek nad Janem Litomiským potvrzen“ z 10. 1. 1982. In: tamtéž, dokument č. 286, s. 980–982.

41 Usnesení Okresního soudu v Pelhřimově je uloženo in: Krajský soud v Českých Budějovicích, soudní spis k případu Jana Litomiského (č. j. 1 T 10/81) uložený jako příloha rehabilitačního spisu, č. j. 3 Rt 236/90.

dohledu, ačkoliv byla podána již půl roku předtím.⁴² Z výkonu ochranného dohledu byl J. Litomiský propuštěn 18. února 1986. Podle zprávy náčelníka odboru VB Okresní správy SNB v Pelhřimově Krajskému soudu v Českých Budějovicích z 24. února 1986 nebylo zjištěno, že by se J. Litomiský dopustil v průběhu výkonu ochranného dohledu trestné činnosti. Stanovené podmínky dohledu po celou jeho dobu plnil. Zároveň však bylo konstatováno: „Vzhledem k předchozí trestné činnosti a současnému způsobu života lze předpokládat, že osoba bude pokračována v trestné činnosti a tedy uložený ochranný dohled nesplnil svůj účel, pro který byl uložen.“⁴³

Jiří Gruntorád byl již 8. listopadu 1979 odsouzen samosoudcem Obvodního soudu pro Prahu 2 JUDr. Martinem Korbařem pro přečin proti veřejnému pořádku podle § 6 písm. b) zák. 150/69 Sb. o přečinech k tříměsíčnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody v první nápravně výchovné skupině po vykonstruovaném obvinění z držení střelné zbraně bez povolení. Městský soud v Praze tento rozsudek 4. prosince 1979 potvrdil.⁴⁴ Podstatně delším trestem pak byl potrestán o dva roky později za vydávání samizdatu. Městský soud v Praze ho 9. července 1981 shledal vinným z trestného činu podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zák. a odsoudil k čtyřletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody se zařazením do druhé nápravně výchovné skupiny a k ochrannému dohledu na dobu tří let po skončení trestu. Nejvyšší soud ČSR zrušil 15. října 1981 rozsudek Městského soudu v Praze ve výroku o propadnutí písemného záznamu telefonního čísla obhájce, písemnosti s kolkem v hodnotě 5 Kčs, tři kusů navštívenek a kapesního diáře z roku 1978. Zbytek rozsudku Městského soudu v Praze zůstal nedotčen.⁴⁵

Ve vazbě ani ve vězení v Nápravně výchovném ústavu Minkovice nepřestal Jiří Gruntorád v prosazování svých práv. Za svůj postoj byl téměř nepřetržitě perzekuován. Kampaň proti Gruntorádovi vyvrcholila 17. března 1983, kdy byl v nočních hodinách zbit podporučíkem Jiřím Procházkou, který mu svým útokem způsobil

42 K tomu viz článek „Ochranný dohled J. Gruntoráda, F. Stárka a J. Litomiského“. In: Informace o Chartě 77, roč. 9, č. 3/1986, s. 17–18. Dále viz sdělení VONS č. 358 „Propuštění ing. Jana Litomiského“ z 30. 3. 1984. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 361, s. 1205, sdělení VONS č. 440 „Zpřísnění podmínek ochranného dohledu“ z 8. 5. 1985. In: tamtéž, dok. č. 443, s. 1417–1420, a výše uvedený dopis Charty 77 a VONS prezidentu republiky. In: Charta 77. Dokumenty 1977–1989. Sv. 2, c. d., s. 615–616.

43 KS v Českých Budějovicích, soudní spis k případu Jana Litomiského (č. j. 1 T 10/81) uložený jako příloha rehabilitačního spisu, č. j. 3 Rt 236/90.

44 K případu viz Obvodní soud pro Prahu 2, soudní spis k případu Jiřího Gruntoráda (spis. zn. 2 T 104/79); též sdělení VONS č. 155 „Odsouzení Jiřího Gruntoráda“ z 22. 12. 1979. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 156, s. 541–548.

45 K případu viz ABS, vyšetřovací spis k případu Jiřího Gruntoráda, sign. V 33827 MV; též LP, sb. VONS, inv. č. 106, kart. 23. Dále viz sdělení VONS č. 225 „Jiří Gruntorád ve vazbě“ z 28. 12. 1980. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 226, s. 801–802, sdělení VONS č. 228 „Série domovních prohlídek 5. 1. 1981“ z 15. 1. 1981. In: tamtéž, dok. č. 229, s. 812–813, sdělení VONS č. 255 „Jiří Gruntorád bude souzen“ z 1. 7. 1981. In: tamtéž, dok. č. 256, s. 881–883, sdělení VONS č. 256 „Jiří Gruntorád odsouzen“ z 9. 7. 1981. In: tamtéž, dok. č. 257, s. 884–885, sdělení VONS č. 276 „Odvolací soud s Jiřím Gruntorádem“ z 2. 11. 1981. In: tamtéž, dok. č. 277, s. 950–952.

zhmožděnin a podlitiny. Gruntorád se nepodrobil výhrůžkám a incident nahlásil. Místo potrestání příslušníka Sboru nápravné výchovy bylo proti J. Gruntorádovi 7. dubna 1983 zahájeno trestní stíhání pro trestný čin křivého obvinění podle § 174 odst. 1 tr. zák. Okresní soud v Liberci i Krajský soud v Ústí nad Labem ho nakonec po vleklém dvouletém řízení (a předchozím odsuzujícím rozsudku prvoinstančního soudu) osvobodil.⁴⁶ Paralelně proběhlo řízení o Gruntorádově přeložení z druhé do třetí nápravné výchovné skupiny, k čemuž skutečně došlo a Jiří Gruntorád musel strávit zbytek trestu v Nápravné výchovném ústavu Valdice.⁴⁷

Jiří Gruntorád byl propuštěn na svobodu 7. prosince 1984 po výkonu celého trestu odnětí svobody.⁴⁸ Následující tři roky byl podroben ochrannému dohledu, jehož podmínky se zpříšňovaly. Nejprve se musel hlásit pouze v pracovních dnech. Na konci dubna 1985 mu bylo nařízeno, aby se hlásil i ve dnech pracovního klidu. Musel tak dokonce činit dvakrát denně, v 8.30 hod. a v 15 hod., a to nikoli na nejbližším oddělení VB, nýbrž na oddělení vzdáleném asi kilometr od jeho bydliště. Nemohl tak o víkendy podniknout ani krátký výlet do okolí Prahy.⁴⁹

Na šikanování při výkonu ochranného dohledu si Jiří Gruntorád několikrát stěžoval. Ve svém dopise Obvodní prokuratury pro Prahu 2 z 30. září 1985 protestoval proti napomenutí, které mu bylo sděleno příslušníky Obvodní správy SNB Praha 2 npor. Jiřím Vostrovským a por. Františkem Vandasem, protože údajně nebyl několikrát zastížen příslušníky SNB vykonávajícími ochranný dohled mezi 22 hodinou večerní a 5 hodinou ranní doma, např. v jednu nebo ve čtyři hodiny. Podle napomenutí, jež mu bylo 26. září 1985 přečteno z písemného záznamu, hrozilo J. Gruntorádovi trestní stíhání pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí. Ten odmítl protokol podepsat s tím, že se v těchto hodinách zdržuje převážně doma, ale jako těžce pracující dělník tvrdě spí. Mimo to má právo se pohybovat i v nočních hodinách kdekoli po celém obvodu působnosti Obvodního národního výboru pro Prahu 2 a není tedy jeho vina, pokud občasná vzdálení z bytu kolidují s pokusy o jeho kontrolu.

46 K tomuto případu viz OS v Liberci, soudní spis k případu Jiřího Gruntoráda, spis. zn. 3 T 104/84; též sdělení VONS č. 415 „Jiří Gruntorád zproštěn obžaloby“ z 9. 1. 1985. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 418, s. 1350–1351, sdělení VONS č. 450 „Jiří Gruntorád osvobozen“ z 3. 6. 1985. In: tamtéž, dok. č. 453, s. 1442–1444.

47 K tomu viz OS v Liberci, soudní spis vedený ve věci přeřazení Jiřího Gruntoráda z druhé do třetí nápravné výchovné skupiny, spis. zn. 6 Nt 461/83; též sdělení VONS č. 342 „Další perzekuce proti Jiřímu Gruntorádovi“ z 19. 10. 1983. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 345, s. 1147–1149.

48 Viz potvrzení náčelník Nápravné výchovného ústavu Valdice o propuštění J. Gruntoráda z výkonu trestu odnětí svobody. LP, sb. VONS, inv. č. 107, sign. I/8, kart. 23.

49 Viz sdělení VONS č. 440 „Zpřísnění podmínek ochranného dohledu“ o zpřísnění podmínek ochranného dohledu u bývalých vězňů svědomí Jiřího Gruntoráda, Ladislava Lise a Františka Stárka, o trvajících tvrdých podmínkách ochranného dohledu u Jana Litomiského a o podrobení Ivana Jirouse ochranného dohledu po jeho propuštění z vězení z 8. 5. 1985. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 443, s. 1417–1420.

Gruntorád též odmítl návrh, aby se zdržoval po 22. hodině v bytě, nebo aby příslušníkům SNB sdělil, kde bude pobývat s tím, že by to bylo další omezení jeho svobody, která byla již tak okleštěná v dubnu 1985 zpřísněním podmínek ochranného dohledu. Ve snaze vyjít příslušníkům SNB vstříc jim nabídl klíč od svého bytu, který však odmítli. Gruntorádovo podání bylo Obvodní prokuraturou pro Prahu 2 postoupeno k vyřízení náčelníku Obvodní správy SNB Praha 2, který jej shledal jako neopodstatněné. Na způsob vyřizování jeho stížností na provádění kontroly ochranného dohledu, včetně bezdůvodného zadržování při každodenním hlášení v budově Obvodního oddělení SNB pro Prahu 2 nebo nočních kontrol v jeho bytě, si J. Gruntorád 9. prosince 1985 neúspěšně ztěžoval náčelníku správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje. Neúspěšně zároveň žádal o změnu podmínek výkonu ochranného dohledu.⁵⁰

V červenci 1986 byl J. Gruntorád nucen zrušit plánovanou dovolenou v jižních a východních Čechách a na Moravě, neboť po předložení časového rozvrhu jeho cesty mu byly stanoveny takové podmínky výkonu ochranného dohledu v místě pobytu, že je nebylo možno při využívání prostředků hromadné dopravy splnit. Na to si J. Gruntorád podal 25. července 1986 stížnost náčelníkovi Obvodní správy SNB Praha 2. V ní zároveň uvedl, že se nevzdává plánu na uskutečnění dovolené a rád by ji uskutečnil, ovšem za snesitelnějších podmínek, v druhé polovině srpna. Pokud by orgány nezměnily své postoje a postupovaly v obdobném duchu, hodlal se dostavovat k hlášení zatížen řetězy a železnou koulí. Svůj protest chtěl zvýraznit půstem o chlebu a vodě. Stížnost byla náčelníkem Obvodní správy SNB Praha 2 ve sdělení J. Gruntorádovi z 12. srpna 1986 označena jako neoprávněná. Zároveň však šalamounsky vyjádřil přesvědčení, že lze v jeho případě postupovat velkoryseji, a vydal pokyn ke změně ohlašovací povinnosti. Gruntorád tak mohl svou dovolenou uskutečnit, přičemž se musel hlásit pouze při příjezdu na místo pobytu, odjezdu z něj a poté při návratu do Prahy.⁵¹ Omezování svobody J. Gruntoráda příslušníky SNB pokračovalo i v roce 1987, tedy v posledním roce výkonu ochranného dohledu, kdy byl opakovaně bezdůvodně zadržován při pravidelném hlášení v budově Obvodní správy SNB Praha 2.⁵²

Případ Ladislava Lise

Nedodržování často nezákonně uložených podmínek ochranného dohledu (či údajné nedodržování) mohlo způsobit trestní stíhání pro trestný čin, resp. přečin maření výkonu úředního rozhodnutí. Tyto trestní sankce se nevyhnuly ani disidentům, jako se to stalo v roce 1984 v případě Ladislava Lise. Tento signatář Charty 77 a člen

50 Výše uvedené dokumenty jsou uloženy in: LP, sb. VONS, inv. č. 108, sign. II/2, kart. 23.

51 LP, sb. VONS, inv. č. 108, sign. II/3, kart. 23. Viz též článek „Potíže Jiřího Gruntoráda s ochranným dohledem o dovolené“. In: Informace o Chartě 77, roč. 9, č. 10/1986, s. 17.

52 Viz stížnosti J. Gruntoráda náčelníku Obvodní správy SNB Praha 2 ze 6. 5. a 16. 9. 1987. LP, sb. VONS, inv. č. 108, sign. II/4, kart. 23. Celkově k výkonu ochranného dohledu nad J. Gruntorádem viz ABS, Obvodní správa SNB Praha 2, dohledový svazek.

VONS byl vystaven prakticky neustálému šikanování ze strany policejních orgánů a úřadů, byl mu mj. odebrán invalidní důchod a řidičský průkaz, často mu byly ukládány nesmyslné pokuty, musel opakovaně absolvovat výslechy a domovní prohlídky. K intenzitě této perzekuce přispívala i skutečnost, že často pobýval na své chalupě v Sosnové (místní část Peklo) v okrese Česká Lípa, kde na něj jako na jediného disidenta v okolí byl soustředěn enormní tlak. Byl vystaven též ostré denunční kampani regionálního tisku. Dne 13. července 1978 bylo zahájeno jeho trestní stíhání na základě vykonstruovaného obvinění z trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a), b), c) tr. zák., který měl spáchat tím, že neproplatil odměny pracovníkům podílejícím se na úpravě turistické cesty a že jako hospodářská zvířata, především ovce, spásala trávu na pozemcích státního statku.⁵³

Lis byl přes svůj špatný zdravotní stav držen šest týdnů ve vazbě v izolaci od rodiny. Příslušníci Státní bezpečnosti na něj vyvíjeli psychologický nátlak. Po dobu vyšetřování nebyl vyšetřován k vlastnímu obvinění, byl ale několikrát dlouho vyslýchán pracovníky operativy StB z Ústí nad Labem, přičemž předmětem jejichž zájmu bylo jeho působení v rámci Charty 77 a lidé, kteří se v prostředí Charty 77 pohybovali. Výměnou za neformální spolupráci mu nabízeli, že „*jej již nikdo nebude obtěžovat*“. Lis za svým trestným stíháním viděl snahu zbavit se na okrese Česká Lípa nepohodlného disidenta, přimět ho pod „tíhou obvinění“ ke změně postoju, k zřeknutí se Charty 77, čehož měla následně využít pro své cíle StB. Případu mohlo být podle Lise využito i v zahraničí k diskreditaci Charty 77 a hnutí za lidská práva.⁵⁴ Na protest proti podmínkám ve vazbě držel Lis hladovku. Z vazby byl nakonec propuštěn 13. září 1978, jeho trestní stíhání pak pokračovalo na svobodě. Lis byl i nadále vystaven šikanování, včetně toho, že nedostával rodinné přídatky na dvě malé děti nebo že příslušníci SNB umístili na cestu vedoucí k jeho domu dopravní značku zákaz vjezdu. Jeho trestní stíhání pak bylo zastaveno až usnesením vyšetřovatele oddělení vyšetřování VB Okresní správy SNB Česká Lípa ze 6. dubna 1979.⁵⁵

V tu dobu však již byl Ladislav Lis trestně stíhán pro trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku.⁵⁶ Měl se ho dopustit údajným nepravdivým svědectvím v případě brutálního napadení manželky Pavla Kohouta Jeleny Kohoutové příslušníkem SNB 10. ledna 1977. Sám Ladislav Lis považoval za jeden z dů-

53 Viz sdělení VONS č. 20 z 18. 7. 1978. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 20, s. 94–97.

54 Viz podrobnou zprávu L. Lise Chartě 77 a VONS o jeho trestním stíhání, o zkušenostech z výslechu a z vazby, o jeho hladovce a pokračujících represích proti němu a jeho rodině z 20. 10. 1978 uloženou in: LP, sb. VONS, inv. č. 199, sign. II/8, kart. 33.

55 Viz Lisovu zprávu Chartě 77 a VONS o jeho trestním stíhání, o zkušenostech z výslechu a z vazby, o jeho hladovce a pokračujících represích proti němu a jeho rodině z 20. 10. 1978. LP, sb. VONS, inv. č. 199, sign. II/8, kart. 33; též sdělení VONS č. 34 z 18. 9. 1978. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 34, s. 133–134.

56 Viz usnesení vyšetřovatele Okresní prokuratury v Jablonci nad Nisou Michala Marčáka z 27. 3. 1979, LP, sb. VONS, inv. č. 200, sign. I/1, kart. 33.

vodů pro výše uvedené trestní stíhání pro údajné rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví snahu přimět ho ke změně výpovědi v této kauze, která nicméně šla i vzhledem k odjezdu Kohouta a Mašínové do Rakouska do ztracena.⁵⁷ Ladislav Lis pak v neposlední řadě figuroval mezi členy VONS, kteří byli od konce května 1979 trestně stíhání pro trestný čin podvracení republiky. Přes půl roku strávil ve vazbě, odkud byl propuštěn spolu s Jarmilou Bělikovou, Václavem Malým a Jiřím Němcem až 22. prosince 1979, jejich trestní stíhání však bylo ukončeno až na konci roku 1989 po prezidentské amnestii.⁵⁸ Lisovo šikanování však dále pokračovalo. V létě 1982 mu „neznámí pachatelé“ vyhrožovali zabitím jeho dvou malých dětí.⁵⁹

Ladislava Lise nicméně odsouzení za jeho činnost v opozici neminulo. Dne 5. ledna 1983 zahájil vyšetřovatel oddělení vyšetřování VB Okresní správy SNB v České Lípě trestní stíhání Lise, v tu dobu mluvčího Charty 77, pro trestný čin pobuřování podle § 100 odst. 1, písm. a) tr. zák. a pro přečin proti majetku v socialistickém vlastnictví podle § 3 odst. 1, písm. a) zák. č. 150/69 Sb. o přečinech. Jeho provinění mělo spočívat jednak v tom, že měl seznámit další osoby s materiály údajně pobuřujícího charakteru, jednak v údajném odcizení dvou pytlů kukuřice.⁶⁰ Trestní stíhání pro přečin bylo nicméně po dvou měsících zastaveno.

Na Lise byla opět uvalena vazba. Nejprve byl držen ve vazební věznici v Litoměřicích, 26. dubna 1983 byl převezen do věznice v Liberci. Část vazby strávil kvůli léčení také ve věznici v Praze-Pankráci (16. 8. 1983 – 1. 9. 1983), poté se nejprve nakrátko vrátil do Liberce a od 9. září 1983 byl opět držen v Litoměřicích. Jeho vazba byla neustále bezdůvodně prodlužována, ačkoliv byl vážně nemocný – trpěl chorobou páteře, těžkým astmatem, cukrovkou a kašláním krve. Jen za první dva měsíce zhubl o deset kilogramů. Několik měsíců byla zadržována jeho korespondence s rodinou. Státní bezpečností mu byla nabídnuta spolupráce za slib, že nebude souzen, což s rozhořčením odmítl. Na protest proti omezování svých práv držel L. Lis v květnu 1983 hladovku, ke které se připojili i jeho manželka a někteří přátelé. Lisova kauza vzbudila velkou pozornost též v zahraničí. Skupina britských lékařů zastoupená Elisabethou Gordonovou a Robertem Morrisem adresovala 8. března 1983 náčelníku věznice v Litoměřicích telegram, ve kterém důrazně žádala o důkladné lékařské vyšetření L. Lise a o to, aby mu byla věnována odpovídající zdravotní péče.⁶¹

57 K tomu viz sdělení VONS č. 90 „Další trestní stíhání Ladislava Lise“ z 27. 3. 1979. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 90, s. 333–337.

58 K této kauze viz především publikaci Pražský proces 1979. Vyšetřování, soud a věznění členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Dokumenty. Eds. Petr Blažek a Tomáš Bursík. Praha 2010.

59 Viz článek „Ladislav Lis“ obsahující stručný životopis L. Lise a popis jeho perzekuce. In: Informace o Chartě 77, roč. 6, č. 7/1983, s. 11–12.

60 Usnesení viz in: OS v České Lípě, soudní spis k případu Ladislava Lise (spis. zn. I T 342/83) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 11/90; též ABS, vyšetřovací spis k případu Ladislava Lise, sign. V 11030 Ústí; též LP, sb. VONS, inv. č. 201, sign. I/2, kart. 34.

61 Viz sdělení VONS č. 316 „Mluvčí Charty 77 Ladislav Lis ve vazbě“ z 26. 1. 1983. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 317, s. 1070–1073.

Přes protesty domácí i zahraniční veřejnosti byl Lis 21. července 1983 odsouzen Okresním soudem v České Lípě pro trestný čin pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a) tr. zák. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání čtrnácti měsíců se zařazením do I. nápravně výchovné skupiny a k tříletému ochrannému dohledu po propuštění z výkonu trestu. Uložení ochranného dohledu bylo odůvodněno tím, že „vzhledem k osobnosti obžalovaného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu způsobu života a k povaze spáchané trestné činnosti nelze očekávat, že by bez uloženého ochranného dohledu vedl řádný život pracujícího člověka a v trestné činnosti by nepokračoval“.⁶² Ve svém odvolání z 3. srpna 1983 L. Lis k uložení ochranného dohledu uvedl, že ho považuje za zcela nesprávné a v rozporu s účelem zákona o ochranném dohledu. Argumentoval rozhodnutím Nejvyššího soudu ČSR z roku 1975, podle něhož přicházelo jeho uložení u osoby poprvé odsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v úvahu jen tehdy, je-li asociální způsob života a jeho morální narušení takového rázu, že bez něj nelze dosáhnout resocializace.⁶³ Z hodnocení jeho osoby z pracoviště ani z místa bydliště však taková charakteristika jeho osoby v žádném případě nevyplývala.⁶⁴

62 Rozsudek Okresního soudu v České Lípě viz in: OS v České Lípě, soudní spis k případu Ladislava Lise (spis. zn. 1 T 342/83) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 11/90, též ABS, vyšetřovací spis k případu Ladislava Lise, sign. V 11030 Ústí; též LP, sb. VONS, inv. č. 201, sign. I/5, kart. 34; dále viz sdělení VONS č. 332 „L. Lis odsouzen“ z 27. 7. 1983. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 333, s. 1117–1120.

63 Jednalo se o stanovisko Nejvyššího soudu ČSR č. 54/1975 vyslovené v jeho rozsudku z 16. 5. 1975, kterým na základě stížnosti pro porušení zákona podané ministrem spravedlnosti ČSR zrušil rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Labem z 5. 11. 1974. Tímto rozsudkem byl obviněný L. D uznán vinným trestným činem příživnictví podle § 203 tr. zák., neboť od 12. 5. do 14. 8. 1974 bezdůvodně nikde nepracoval a nechal se živit svou matkou. Dále byl shledán vinným přečinem proti pracovní kázní podle § 8 písm. c) zák. č. 150/1969 Sb. o přečinech, neboť v dubnu a květnu 1974 vynechal 24 pracovních směn a způsobil tak svému zaměstnavateli škodu ve výši 836,40 Kčs, které musel vyplatit ostatním pracovníkům na přesčasových příplatcích. Za to byl odsouzen k úhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání šesti měsíců se zařazením do I. nápravně výchovné skupiny. Podle § 4 odst. 2 a § 3 odst. 1 zák. č. 44/1973 Sb. mu byl uložen ochranný dohled na tři roky v rozsahu uvedeném v § 2 odst. 1 tohoto zákona. Rozsudek nabyl právní moci 21. 11. 1974. Zákon byl podle rozsudku Nejvyššího soudu ČSR porušen ve výroku o ochranném dohledu uloženém podle § 4 odst. 2 zák. č. 44/1973 Sb. V projednávané věci okresní soud v odůvodnění tohoto výroku pouze uvedl, že mu bylo toto ochranné opatření uloženo proto, aby byl v budoucnu pod řádnou kontrolou a aby mu bylo včas zabráněno v páchání další trestné činnosti a také proto, aby si vytvořil řádné předpoklady pro výkon práce. Z provedených důkazů přitom vyplývalo, že obviněný spáchal přečin proti pracovní kázní jako mladistvý a trestný čin příživnictví krátce po dosažení osmnácti let věku. Podle znaleckého posudku z oboru psychiatrie byl charakterizován jako osoba se sníženými duševními schopnostmi. Vyrůstal v prostředí, v němž nebyl důsledně veden k osvojení potřebných společenských návyků. Podle Nejvyššího soudu ČSR z toho nešlo vyvodit, že by se jednalo o obviněného, u něhož by nestačil samotný výkon trestu k trvalé nápravě. Naopak bylo důvodné předpokládat, že by mělo k nápravě této dosud netrestané osoby postačit výchovné působení během výkonu trestu, tedy souhrnné působení stanoveného pořádku, kázně a pracovní výchovy včetně kulturně výchovného vlivu. Sbirka soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 27, č. 8, 1975, s. 465–468.

64 Odvolání L. Lise viz in: OS v České Lípě, soudní spis k případu Ladislava Lise (spis. zn. 1 T 342/83) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 11/90.

Krajský soud v Ústí nad Labem 12. září 1983 rozsudek prvoinstančního soudu zrušil, nicméně Ladislava Lise znovu odsoudil pro trestný čin pobuřování podle § 100 odst. 1, písm. a), odst. 2 tr. zák. k totožnému trestu odnětí svobody. Soud neuznal oprávněnost námitky L. Lise proti uložení ochranného dohledu. V rozsudku se s ní vypořádal následovně: „Podmínky pro fakultativní uložení ochranného dohledu jsou uvedeny v ustanovení § 4 odst. 2 zák. č. 44/73 Sb. Smyslem tohoto ochranného opatření je dosažení převýchovy odsouzeného, přičemž zákon nevynechává pouze některé druhy trestné činnosti, u kterých lze pachatelům ochranný dohled uložit. Dosažení převýchovy odsouzeného má proto jiný význam a obsah u pachatele např. trestného činu příživnictví, kde je smyslem výkonu ochranného dohledu dosáhnout u odsouzeného změny jeho postoje k poctivé práci, oprostít jej od návyků k asociálnímu způsobu života apod., tedy zbavit jej takových návyků, sklonů a podmínek, které vedly k páčání trestné činnosti, nebo ji umožňovaly. Je evidentní, že konkrétní okolnosti a důvody pro uložení ochranného dohledu jsou individuální v každém souzeném případě a závisí jak na charakteru trestné činnosti, tak také na osobě obžalovaného. Protože v daném případě se obžalovaný dopustil trestného činu pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a) odst. 2 tr. zák., je účelem uložení ochranného dohledu vytvořit takové podmínky, které by vedly k úplné nápravě obžalovaného a k vyloučení předpokladů pro eventuální páčání obdobné trestné činnosti v budoucnu, když způsob života obžalovaného a prostředí, v němž žil – z hlediska charakteru stíhaného jednání – samy o sobě takovou záruku neposkytují.“⁶⁵

Z výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích v Litoměřicích, kde byl Lis ponechán i po odsouzení, byl Ladislav Lis propuštěn po čtrnácti měsících věznění 5. března 1984. V rámci ochranného dohledu se musel denně hlásit na místním oddělení VB. Po 22. hod. večerní nesměl opouštět bydliště. Policie velmi často v nočních hodinách vstupovala do jeho bytu. Ačkoli neměl soudně přikázáno konkrétní místo pobytu, dozorcí orgán mu prakticky znemožňoval o víkendech opouštět Prahu a odjíždět na jeho chalupu u České Lípky, kam potřeboval jezdit ze zdravotních i existenčních důvodů. Trpěl totiž těžkým astmatem a jako invalidní důchodce byl odkázán na výnos svého hospodaření. Začátkem května 1984 mu po dva víkendy dozorový orgán bezdůvodně zakázal odjet na chalupu. Ladislav Lis tam nicméně odjel a každý den se řádně hlásil na oddělení VB v České Lípě, naposledy 9. května 1984. Po návratu do Prahy se 10. května 1984 odpoledne šel ohlásit na okrsek VB v Praze 8, odkud se již nevrátil. Byl obviněn z přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 zákona č. 150/69 Sb. o přečinech a vzat do vazby.⁶⁶ Proti nezákon-

65 OS v České Lípě, soudní spis k případu Ladislava Lise (spis. zn. 1 T 342/83) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 11/90, též ABS, vyšetřovací spis k případu Ladislava Lise, sign. V 11030 Ústí, LP, sb. VONS, inv. č. 201, sign. I/6, kart. 34. Dále viz sdělení VONS č. 337 „Odvolací řízení proti Ladislavu Lisovi“ z 13. 9. 1983. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 338, s. 1127–1130.

66 Sdělení VONS č. 372 „Zatčení dr. Ladislava Lise“ z 15. 5. 1984. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 375, s. 1231–1232.

nému postupu orgánů VB při výkonu ochranného dohledu a jeho nedůvodnému zadržení zahájil L. Lis hladovku, kterou byl nucen 17. května 1984 na doporučení lékaře pro vážné zdravotní potíže přerušit.⁶⁷ Samosoudce Obvodního soudu pro Prahu 8 JUDr. Karel Mazura shledal Lise 23. května 1984 vinným z přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 zák. č. 150/69 o přečinech a odsoudil ho ke třem měsícům odnětí svobody se zařazením do II. nápravné výchovné skupiny.⁶⁸ Tohoto přečinu se měl dopustit tím, že nepodal v určené lhůtě písemné oznámení o svém odjezdu ve dnech 5. – 9. května na chalupu. Jednalo se o zjevnou záminku. Dohlízející orgán SNB přitom nestanovil žádné podmínky týkající se lhůty písemného oznámení o odjezdu mimo Prahu. L. Lis mimo to při každodenním hlášení sděloval, že na víkendy bude jezdit na venkov a písemné oznámení o svém odjezdu ve výše uvedených dnech podal již 26. dubna.⁶⁹

Proti rozsudku se v zákonné lhůtě odvolal L. Lis i jeho manželka. Ta poukazovala na diskriminační charakter rozsahu ochranného dohledu nad jejím manželem, jak byl vykonáván příslušníky Místního oddělení VB Praha 8 – Kobylisy. L. Lis podmínky ochranného dohledu nicméně i přesto důsledně dodržoval, příslušné orgány Místního oddělení VB v Kobylisích však upozorňoval na protiprávnost jejich jednání. Od 19. března 1984 povolily L. Lisovi pouze jeden výjezd na chalupu na velikonoční svátky, a to ještě v předvečer odjezdu. Alena Lisová se domnívala, že se její manžel přečinu nedopustil, neboť svůj úmysl opustit ve dnech 5. – 9. května 1984 Prahu ohlásil opakovaně při denním hlášení orgánům VB v Praha 8 – Kobylisy dlouho před začátkem čtrnáctidenní lhůty. Svůj úmysl oznámil též dopisem z 23. března 1984, v němž sdělil orgánům vykonávajícím ochranný dohled, že hodlá odjíždět na chalupu každý víkend.⁷⁰

67 Viz dopis L. Lise náčelníku věznice v Ruzyni ze 17. 5. 1984, který byl publikován in: Studie, č. 98-99, II-III/1985, s. 255.

68 Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 byl publikován in: Studie, č. 98-99, II-III/1985, s. 256–258.

69 Viz sdělení VONS č. 374 „Odsouzení Ladislava Lise“ z 25. 5. 1984. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 377, s. 1235–1236. Místního oddělení VB Kobylisy kromě toho uložilo svým usnesením, které bylo datováno dnem 3. 5. 1984, L. Lisovi pořádkovou pokutu pro porušení podmínek ochranného dohledu. V usnesení bylo uvedeno, že výjezd byl L. Lisovi zakázán proto, že žádost o jeho umožnění nebyla podána čtrnáct dní dopředu a také pro kontrolu Lise při májových oslavách. Toto usnesení a stížnost L. Lise proti němu byly publikovány in: Studie, č. 87-88-89, III-IV-V/1983, s. 250–251.

70 Odvolání Aleny Lisové z 5. 6. 1984 proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 8 bylo publikováno in: Studie, č. 98-99, II-III/1985, s. 259–261. Proti rozsudku podal v zákonné lhůtě odvolání též L. Lis. Poukázal v něm na skutečnost, že Obvodní soud pro Prahu 8 přihlížel pouze k písemným oznámením jeho vzdálení z místa pobytu a neuvažoval vůbec o jiném způsobu ohlašování, čímž podle jeho názoru vytvářel důkazy proti němu. Odvolával se též na dopis z 23. 3. 1984. (Dopis byl publikován in: Studie, č. 87-88-89, III-IV-V/1983, s. 247–248.) Oznámením o zamýšleném pravidelném pobytu o víkendech na chalupě pokládal svou povinnost ve stanovené lhůtě oznámit své vzdálení se z místa bydliště za splněnou. Shrnutí odvolání L. Lise obsahoval rozsudek Městského soudu v Praze, LP, sb. VONS, inv. č. 202, sign. I/4, kart. 34.

Senát Městského soudu v Praze pod předsednictvím Veroniky Kavalové nicméně rozsudek potvrdil. Během jednání se přitom vůbec nevyrovnal se závažnými námitkami obhajoby, které se týkaly jak skutkové podstaty žalovaného trestného činu, tak postupu orgánů trestního a soudního řízení. Nepřihlížel ani ke zdravotnímu stavu L. Lise, který se v průběhu vazby zhoršil, přičemž jeho zdravotní problémy se mohly dalším vězněním prohloubit. (Během předchozího výkonu trestu za čtrnáct měsíců zhubl téměř o 20 kg.) Soud ignoroval silnou vlnu solidarity, která se v Československu i v zahraničí proti další Lisově perzekuci vzedmula.⁷¹

Po propuštění z vězení se podmínky ochranného dohledu L. Lise ještě zhoršily, především pokud jde o pobyt v Praze. Při pobytu v Sosnové, kde L. Lis trávil většinu času, se sice nemusel hlásit na stanici VB v České Lípě denně, pouze v pondělí, středu, pátek a neděli v 15:30 hod., ale při pobytu v jiných místech, např. v Praze, kde L. Lis trávil jeden až dva dny v týdnu, se měl hlásit hned po příjezdu, pak v 10 hodin a v 15:30 hod., dále se měl hlásit hned po návratu do České Lípy. V praxi to znamenalo, že při jednodenní cestě do Prahy se musel hlásit čtyřikrát za den, při dvoudenní cestě každý den třikrát. Nadále zůstalo v platnosti nařízení, že každé vzdálení ze Sosnové na více než osm hodin v době denní a na sebekratší dobu mezi 22. a 5. hodinou musí oznamovat čtrnáct dní předem.⁷² Tyto změny měly Lisovi znesnadnit cesty do Prahy a ztížit mu tak kontakty s ostatními disidenty. Došlo k nim krátce poté, co byl Ladislav Lis zvolen místopředsedou Mezinárodní federace pro lidská práva, jejíž byl VONS od roku 1979 členem.⁷³ I jistá benevolence týkající se omezeného počtu hlášení v týdnu při pobytu v Sosnové po několika měsících skončila a Lis se musel hlásit na policejní stanici v České Lípě vzdálené deset kilometrů od jeho bydliště každodenně.⁷⁴

71 Sdělení VONS č. 381 „Ladislav Lis pravomocně odsouzen“ ze 6. 7. 1984. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 384, s. 1250–1253.

72 Viz sdělení VONS č. 414 „Zhoršení podmínek ochranného dohledu Ladislava Lise“ ze 7. 1. 1985. In: tamtéž, dok. č. 417, s. 1348–1349. Ke změně podmínek ochranného dohledu došlo na základě stížnosti L. Lise náčelníku Okresního oddělení VB v České Lípě ze 18. 10. 1984 proti neúměrně tvrdě stanoveným podmínkám ochranného dohledu a svévolnému postupu orgánů VB při jeho výkonu. K tomu viz zprávu o změnách podmínek ochranného dohledu nad L. Lisem. LP, sb. VONS, inv. č. 202, sign. IV/6, kart. 34. Ke svévolnému postupu příslušníků VB v Praze 8 – Kobylysy při výkonu ochranného dohledu viz informaci L. Lise náčelníku Okresního oddělení VB v České Lípě ze 6. 12. 1984 publikovanou in: Studie, č. 98-99, II-III/1985, s. 262–263; o tomto dopisu informoval článek „Systematické útoky na Ladislava Lise“ publikovaný in: Informace o Chartě 77, roč. 9, č. 1/1986, s. 21.

73 Ke zvolení L. Lise místopředsedou FIDH viz sdělení VONS č. 409 z 30. 11. 1984. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 412, s. 1338–1339.

74 Viz sdělení VONS č. 440 „Zpřísnění podmínek ochranného dohledu“ z 8. 5. 1985 o zpřísnění podmínek ochranného dohledu u bývalých vězňů svědomí Jiřího Gruntoráda, Ladislava Lise a Františka Stárka, o trvajících tvrdých podmínkách ochranného dohledu u Jana Litomiského a o podrobení Ivana Jirouse ochrannému dohledu po jeho propuštění z vězení. Tamtéž, dok. č. 443, s. 1417–1420.

Zákon o ochranném dohledu jako prostředek v boji proti opozici v 2. polovině 80. let

Dva roky po odsouzení Ladislava Lise byl obdobně potrestán i Petr Cibulka, již předtím nespravedlivě stíhaný a vězněný.⁷⁵ Dne 15. ledna 1986 byl pravomocně odsouzen Městským soudem v Praze pro trestný čin hanobení národa, rasy a předsvědčení podle § 198 písm. b) tr. zák. k sedmiměsíčnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody v II. nápravně výchovné skupině, k zákazu pobytu v Praze a k tříletému ochrannému dohledu po skončení výkonu trestu odnětí svobody, přičemž rozsudek prvoinstančního Obvodního soudu pro Prahu 2 uložení ochranného dohledu neobsahovalo. Inkriminovaného trestného činu se měl dopustit konfliktem s personálem jedné pražské restaurace vyvolaným tím, že se dožadoval knihy přání a stížností.⁷⁶

Podmínky ochranného dohledu Petr Cibulka neplnil jednak proto, že nebyl příslušným orgánem VB předvolán k poučení o jejich obsahu a k zahájení ochranného dohledu, jednak proto, že byl nemocen a v době od 18. srpna do 3. září 1986 dokonce hospitalizován. Z tohoto důvodu byl 11. září 1986 na svém pracovišti v Brně zadržen a o měsíc později 11. října 1986 rozsudkem Městského soudu v Brně odsouzen pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písmena c) zá-

75 Dělník Petr Cibulka, tiskařský učeň Petr Pospíchal a knihovník Libor Chloupek byly odsouzeni 14. 11. 1978 Městským soudem v Brně pro trestný čin pobuřování podle § 100 odst. 1, písm. a) tr. zák. (Cibulka navíc podle § 100 odst. 2 tr. zák.) k nepodmíněným trestům odnětí svobody v první nápravně výchovné skupině, Cibulka na dva roky, Chloupek na dvacet měsíců a Pospíchal jako mladistvý na jedenáct měsíců. Důvodem potrestání těchto mladých lidí bylo rozmnožování hudebních nahrávek a literárních textů spolu s organizováním koncertů v bytech svých přátel. K jejich trestnímu stíhání a vzetí do vazby přitom došlo již v dubnu (Cibulka a Chloupek), resp. květnu (Pospíchal, který teprve 16. dubna 1978 dosáhl plnoletosti) 1978. K tomuto případu viz sdělení VONS č. 2 z 5. 5. 1978. In: tamtéž, dok. č. 2, s. 5–9, sdělení VONS č. 42 z 5. 10. 1978. In: tamtéž, dok. č. 42, s. 159–161, sdělení VONS č. 48 z 26. 10. 1948, dok. č. 48. In: tamtéž, s. 176–181, sdělení VONS č. 55 ze 17. 11. 1978. In: tamtéž, dok. č. 55, s. 200–204, sdělení VONS č. 70 „Tresty ve věci Petr Cibulka a spol. potvrzeny“ z 31. 1. 1979. In: tamtéž, dok. č. 70, s. 266–268; též dokumentace uložená v LP, sb. VONS, inv. č. 50, kart. 16.

Všichni tři odsouzení si odpykávali trest v Nápravně výchovném ústavu Plzeň-Bory. Petru Cibulkovi byl o rok prodloužen pro spáchání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 1 tr. zák., jak byly druhoinstančním Krajským soudem v Plzni 12. 3. 1980 posouzeny dvě protestní hladovky, které zde držel. K hladovkám Petra Cibulky viz sdělení VONS č. 121 „Hladovka Petra Cibulky“ z 9. 7. 1979. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 122, s. 423–424, a sdělení VONS č. 126 „Další události kolem hladovky Petra Cibulky“ z 26. 8. 1979. In: tamtéž, dok. č. 127, s. 452. K případu viz dále sdělení VONS č. 154 „Petr Cibulka opět před soudem“ z 12. 12. 1979. In: tamtéž, dok. č. 155, s. 538–540, sdělení VONS č. 166 „Nové odsouzení Petra Cibulky“ z 1. 2. 1980. In: tamtéž, dok. č. 167, s. 588–589, a sdělení VONS č. 171 „Petr Cibulka má být ve vězení do dubna 1981“ z 15. 3. 1980. In: tamtéž, dok. č. 172, s. 602–603; též dokumentace uložená v LP, sb. VONS, inv. č. 51, kart. 17.

76 K případu viz sdělení VONS č. 442 „Podrobnosti o trestním stíhání Petra Cibulky“ z 9. 5. 1985. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 445, s. 1426–1427, sdělení VONS č. 460 „Petr Cibulka na svobodě“ z 1. 7. 1985. In: tamtéž, dok. č. 463, s. 1470, sdělení VONS č. 472 „Petr Cibulka odsouzen“ z 29. 9. 1985. In: tamtéž, dok. č. 475, s. 1511–1512, a sdělení VONS č. 500 „Pravomocné odsouzení Petra Cibulky“ z 15. 1. 1986. In: tamtéž, dok. č. 503, s. 1608–1610; dále též dokumentace uložená v LP, sb. VONS, inv. č. 53, kart. 17.

kona o přečinech k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání dvou měsíců ve druhé nápravně výchovné skupině. Obhajoba Petra Cibulky spočívající v tvrzení, že byl na základě mylné informace přesvědčen, že neporušuje zákon, jestliže se o ochranný dohled nestará a čeká, až bude předvolán k poučení o konkrétním způsobu plnění jeho podmínek, nebyla soudem akceptována. Samosoudkyně Věra Zoubková, která ve věci rozhodovala, ale nepřijala návrh prokurátora, který požadoval uložení trestu v horní polovině sazby, tedy v rozmezí tří až šesti měsíců. Vyslechnutý svědek příslušník VB poručík Diviš při jednání uvedl, že Cibulka nebyl písemně předvolán, pouze ho jednou sháněli telefonicky. Na dotaz obhájce potvrdil, že na první porušení podmínek ochranného dohledu hledí orgány VB obvykle jako na pouhý přestupek a ukládají za něj pokutu. Připustil, že v případě Petra Cibulky se od této praxe odchýlily, rovnou ho obvinily z přečinu a navrhly uvalení vazby, důvody pro tento postup nicméně nevysvětlil.⁷⁷

Ochranný dohled na jeden rok byl uložen i dělníkovi železniční dopravy n. p. Východočeské chemické závody Synthesia Semtín Ladislavu Boháčovi, který byl 23. prosince 1986 odsouzen Okresním soudem v Pardubicích pro trestný čin pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a) tr. zák. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání dvou a půl roku v druhé nápravně výchovné skupině. Boháč, který byl již v minulosti několikrát odsouzen pro trestné činy výtržnictví, útoku na veřejného činitele a ublížení na zdraví, pro přípravu trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku, pro přečin příživnictví a pro přečin proti socialistickému soužití (z toho jednou též k ročnímu ochrannému dohledu), se měl pobuřování dopustit negativními výroky o členech KSČ. Při konfliktech jim podle svědeckých výpovědí v afektu nadával a prohlašoval, že by měli být postříleni. Již od 24. září 1986 se nacházel ve vazbě. Výše trestu odnětí svobody byla v rozsudku odůvodněna údajnou společenskou nebezpečností Boháčova jednání a jeho předchozími odsouzeními. Rozsudek prvoinstančního soudu byl potvrzen usnesením Krajského soudu v Hradci Králové, který 5. února 1987 zamítl Boháčovo odvolání.⁷⁸

Jiří Boháč byl propuštěn na svobodu 24. března 1989. Podmínky ochranného dohledu nad jeho osobou byly stanoveny mírněji než u ostatních politických vězňů, měl povinnost se hlásit pouze dvakrát týdně. Jeho oznámení, že se chystá zúčastnit oslavy Dne nezávislosti v rezidenci amerického velvyslanectví v Praze, kam byl pozván, nicméně způsobilo, že s ním Východočeské chemické závody v Semtíně

77 K případu viz sdělení VONS č. 563 „Petr Cibulka opět uvězněn“ z 25. 9. 1986. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 566, s. 1768–1769, a sdělení VONS č. 573 „Petr Cibulka odsouzen“ z 15. října 1986. In: tamtéž, dok. č. 576, s. 1789–1790.

78 Rozsudek Okresního soudu v Pardubicích a usnesení Krajského soudu v Hradci Králové jsou uloženy in: OS v Pardubicích, soudní spis k případu Jiřího Boháče (spis. zn. 5 T 937/86) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 291/90; k případu viz dále sdělení VONS č. 600 „Jiří Boháč odsouzen pro tr. čin pobuřování“ z 30. 12. 1986. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 603, s. 1866–1869, a sdělení VONS č. 608 „Rozsudek nad J. Boháčem pravomocný“ ze 7. 2. 1987. In: tamtéž, dok. č. 611, s. 1890–1891.

rozvázaly pracovní poměr. Vzhledem k tomu, že byl ve zkušební době, nemusel zaměstnavatel svůj postup zdůvodňovat. Po čtrnácti dnech byl přijat zpět do práce a zařazen na jiné pracoviště.⁷⁹ Výkon ochranného dohledu nad Jiřím Boháčem byl prodloužen v souvislosti s jeho internací na pozorování v psychiatrické léčebně, k němuž došlo po jeho obvinění z trestného činu útoku na veřejného činitele.⁸⁰ O jeho ukončení rozhodl soudce Okresního soudu v Pardubicích JUDr. Otakar Kracík svým usnesením z 20. dubna 1990.⁸¹

V roce 1989 byl podroben ochrannému dohledu Jiří Wolf, v období tzv. normalizace jeden z nejvíce postižených vězňů svědomí. Již 26. října 1978 byl odsouzen Městským soudem v Praze pro podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zák. k tříletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody se zařazením do druhé nápravně výchovné skupiny za rozesílání písemností s údajným protistátním, protistranickým a protispolečenským obsahem. Tím byly myšleny např. dokumenty Charty 77 a některých jejích signatářů (mj. Zdeňka Mlynáře, Jana Patočky a Jiřího Hájka).⁸² Rozsudek potvrdil 1. února 1979 Nejvyšší soud ČSR.⁸³

J. Wolf byl ve výkonu trestu v Nápravně výchovném ústavu Minkovice zaměstnan na pracovišti n. p. Preciosa Jablonec nad Nisou na výrobě štrasové bižuterie, tzv. šatonů, což byla velice namáhavá práce manufakturního typu ve zdravotně nevyhovujícím prostředí. Pracovní podmínky spojené s častými kázeňskými tresty ještě více zhoršovaly jeho již tak špatný zdravotní stav. Během nuceného pobytu v Minkovicích byl obviněn z trestného činu křivého obvinění podle § 174 odst. 1 tr. zák. Měl se ho dopustit 7. září 1978 při hlavním líčení před Městským soudem v Praze, kde při projednávání své trestní věc měl uvést, že byl vyšetřovatelem donucen výhružkami a fyzickým násilím podepsat protokoly. Obvodním soudem pro Prahu 2 byl proto 10. června 1980 odsouzen pro trestný čin útoku na veřejného činitele podle § 156 odst. 2 tr. zák. (na který byl v průběhu trestního řízení pře-kvalifikováno původní obvinění z trestného činu křivého obvinění) k souhrnnému

79 Sdělení VONS č. 1050 „Ochranný dohled Jiřího Wolfa a Jiřího Boháče“ z 2. 8. 1989. In: tamtéž, dok. č. 1054, s. 2909–2911.

80 K tomu viz sdělení VONS č. 1069 „Jiří Boháč v psychiatrické léčebně“ z 10. 9. 1989, tamtéž, dok. č. 1073, s. 2966–2967, a sdělení VONS č. 1085 „Jiří Boháč stíhán na svobodě“ z 9. 10. 1988. In: tamtéž, dok. č. 1089, s. 3006–3007.

81 Usnesení je uloženo in: OS v Pardubicích, soudní spis k případu Jiří Boháč (spis. zn. 5 T 937/86) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 291/90.

82 Spolu s Jiřím Wolfem byl odsouzen pro trestný čin podvracení republiky k tříletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody i František Hrabal, zařazen však byl do první nápravně výchovné skupině. Rozsudek je uložen in: MS v Praze, soudní spis k případu Petra Uhla a spol. (spis. zn. 1 T 23/79) uložený jako příloha rehabilitačního spisu, spis. zn. Rt 419/90.

83 Usnesení Nejvyššího soudu ČSR je uloženo tamtéž; též LP, sb. VONS, inv. č. 126, sign. I/2, kart. 56. K případu viz dále mj. sdělení VONS č. 43 z 10. 10. 1978. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 43, s. 162–163, sdělení VONS č. 50 z 1. 11. 1978. In: tamtéž, dok. č. 50, s. 188–192, a sdělení VONS č. 71 „Rozsudek nad F. Hrabalem a J. Volfem [sic] potvrzen“ z 3. 2. 1979. In: tamtéž, dok. č. 71, s. 269–271.

trestu odnětí svobody v trvání tří a půl let, do něhož byl započítán předchozí tříletý trest udělený Městským soudem v Praze v říjnu 1978.⁸⁴ J. Wolf se proti rozsudku odvolal, Městský soud v Praze však 11. července 1980 jeho odvolání zamítl jako neodůvodněné.⁸⁵

Jiří Wolf, který se stal v roce 1980 signatářem Základního prohlášení Charty 77, byl stále vystaven špatným podmínkám ve výkonu trestu v Nápravně výchovném ústavu Minkovice, které zhoršovaly jeho zdravotní stav. Od 22. února do druhé poloviny května 1980 byl držen na oddělení výkonu kázeňských trestů v tzv. zvláštním oddělení (v betonovém bunkru), tento kázeňský trest byl ještě zostřován neustálými eskortami k soudu. Podobně jako další političtí vězni si Wolf nemohl koupit tabák, chodit na televizi, pokud to nebylo nutné z „výchovných důvodů“, neměl možnost nákupu potravin atd. Náčelník NVÚ Minkovice pplk. Miroslav Šimek požádal o přearžení J. Wolfa do třetí nápravně výchovné skupiny s odůvodněním, že neplnil výkonové normy a byly mu udělovány četné kázeňské tresty.⁸⁶ Těto žádosti Okresního soudu v Liberci 24. září 1980 vyhověl, 30. října 1980 jeho rozhodnutí potvrdil Krajský soud v Ústí nad Labem.⁸⁷

Jiří Wolf byl přemístěn do Nápravně výchovného ústavu ve Valdicích u Jičina, kde byl vězněn až do vypršení celého tříapůlletého trestu 23. srpna 1981.⁸⁸ Po návratu na svobodu napsal několik textů, v nichž barvivě popisoval poměry v nápravně výchovných ústavech v Minkovicích a Valdicích.⁸⁹ Tyto texty se staly příčinou jeho dalšího věznění. Městský soud v Praze odsoudil 21. prosince 1983 J. Wolfa pro trestné činy podvracení republiky podle § 98 odst. 1 písm. a) tr. zák. a ohrožení služebního tajemství podle § 173 odst. 3 alinea 2 tr. zák. k úhrnnému trestu od-

84 Rozsudek je uložen in: Obvodní soud pro Prahu 2, soudní spis k případu Jiřího Wolfa (spis. zn. 4 T 53/80) uložený jako příloha ke spisu ve věci Jiřího Wolfa označeném spis. zn. 3 T 121/98, též LP, sb. VONS, inv. č. 331, sign. I/2, kart. 56; dále viz sdělení VONS č. 176 „Další trestní stíhání Jiřího Wolfa [sic]“ z 9. dubna 1980. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 177, s. 617–618.

85 Usnesení Městského soudu v Praze viz in: Obvodní soud pro Prahu 2, soudní spis k případu Jiřího Wolfa (spis. zn. 4 T 53/80) uložený jako příloha ke spisu ve věci Jiřího Wolfa, spis. zn. 3 T 121/98.

86 Sdělení VONS č. 196 „Jiří Wolf má být vězněn až do 23. 8. 1981“ z 24. 8. 1980. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 197, s. 714–718.

87 Rozsudek Okresního soudu v Liberci a usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem viz in: OS Liberec, soudní spis vedený ve věci přearžení Jiřího Wolfa z druhé do třetí nápravně výchovné skupiny, spis. zn. Nt 409/80. O soudním jednání u Okresního soudu v Liberci pojednávalo sdělení VONS č. 217 „Jiří Wolf přearžen do III. NVS“ z 12. 11. 1980. In: tamtéž, dok. č. 218, s. 779–780.

88 Viz sdělení VONS č. 258 „Jiří Wolf na svobodě“ z 27. 8. 1981. In: tamtéž, dok. č. 259, s. 892.

89 Zprávy Jiřího Wolfa o poměrech ve věznicích jsou uloženy in: LP, sb. VONS, inv. č. 331, sign. II/4 (Zpráva o poměrech v NVÚ Valdice), sign. II/5 (Mám se stále dobře. Popis životních podmínek ve vězení), sign. II/6 (Zpráva o poměrech v NVÚ Minkovice), kart. 56; viz též Warunki więzienne w NVU Minkovice. In: Biuletyn informacyjny, č. 13, 7. 2. 1989, s. 8–11. Publikován byl Wolfův text věnovaný NVÚ Valdice „Mám se stále dobře“. In: O československém vězeňství, c. d., s. 51–60, a text o podmínkách v NVÚ Minkovice, který napsal spolu se signatářem Charty 77 a členem VONS Janem Litomiským, „Jablonecká bůžuterie – produkt otročké práce vězňů“. In: tamtéž, s. 118–148.

něti svobody v trvání šesti let nepodmíněně ve třetí nápravně výchovné skupině.⁹⁰ V československých poměrech se jednalo pro vězně svědomí o na tu dobu nebývale vysoký trest. Rozsudek byl potvrzen 15. října 1981 Nejvyšším soudem ČSR.⁹¹

Ve valdickém vězení byl Jiří Wolf vystaven šikanování ze strany dozorců, jeho zdravotní stav byl velice špatný, dokonce mu byla odmítána základní lékařská péče.⁹²

Wolfovu případu se dostalo i značné publicity v zahraničí, hmotnou i morální podporu získal od řady organizací i jednotlivců. V jednání s československými představiteli se mu mj. věnovali francouzský ministr zahraničí Roland Dumas a předseda Socialistické internacionály Willy Brandt.⁹³ Alespoň částečné zlepšení lékařské péče následovalo poté, co J. Wolfa navštívili ve vězení v červenci 1988 zástupci humanitárních organizací Helsinki Watch a Physicians for Human Rights dr. Robert H. Kirschner a dr. Robert S. Lawrence. Tato návštěva byla československými úřady povolena po tragické smrti Pavla Wonky.

Přesto se nepodařilo dosáhnout předčasného propuštění Jiřího Wolfa z vězení, který se tak ocitl na svobodě až v polovině května 1989. Poté byl vystaven ochrannému dohledu. Kvůli nemoci a problémům se zajišťováním bydlení a zaměstnání, které byly vyřešeny až po dvou měsících, stanovil orgán Veřejné bezpečnosti, vykonávající ochranný dohled, jeho podmínky až 20. července. Wolf byl povinen hlásit se denně v 15:30 na Obvodním oddělení VB v Praze 4 – Michli a předkládat doklady o svém výtvarném výkonu. Kdykoliv musel strpět vstup orgánů VB do svého bytu, příslušníci VB zde měly právo kontrolovat doklady totožnosti přítomných. Wolf byl dále povinen oznamovat čtrnáct dní předem odjezd z Prahy na dobu delší než osm hodin. V době od 22 do 5 hodin ráno měl povinnost být ve svém bytě, přestože v příslušném zákonném opatření bylo uvedeno, že osoba podléhající ochrannému dohledu nesmí bez předchozího souhlasu v tuto dobu opustit místo pobytu, jímž byl v případě Jiřího Wolfa obvod Prahy 4. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných k tomu uvedl, že se při tomto nezákonném požadavku orgánů vykonávající ochranný dohled nejedná o politickou diskriminaci Jiřího Wolfa, nýbrž o rutinní protiprávní požadavek, vznášený na všechny osoby, podrobované ochrannému do-

90 MS v Praze, soudní spis k případu Jiřího Wolfa (spis. zn. 1 T 18/1983) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 633/90. K soudnímu jednání viz sdělení VONS č. 351 „Jiří Wolf odsouzen“ ze 7. 1. 1984. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 354, s. 1188–1189, a sdělení VONS č. 356 „Jiří Wolf odsouzen – doplnění“ z 21. 1. 1984. In: tamtéž, dok. č. 359, s. 1198–1200.

91 MS v Praze, soudní spis k případu Jiřího Wolfa (spis. zn. 1 T 18/1983) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 633/90.

92 Viz sdělení VONS č. 542 „Podmínky výkonu trestu Jiřího Wolfa“ z 3. 6. 1986. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 545, s. 1712–1714, a sdělení VONS č. 590 „Další zpráva o výkonu trestu Jiřího Wolfa“ z 13. 11. 1986. In: tamtéž, dok. č. 593, s. 1823.

93 Dokumenty k domácí i zahraniční solidaritě i další dokumentaci k případu viz in: LP, sb. VONS, inv. č. 332, kart. 56.

hledu. V minulosti dosáhli propuštění političtí vězni obvykle v tomto směru nápravy a podmínky jim byly po čase upraveny v souladu se zákonem.⁹⁴

Před absolvováním celého tříletého ochranného dohledu uchránila J. Wolfa listopadová revoluce. Podmínky ochranného dohledu plnil do 16. listopadu 1989, poté se je rozhodl ignorovat, což sdělil i orgánu vykonávající ochranný dohled v prosinci 1989, když ho navštívil na pracovišti. Ten pak dostal v lednu 1990 příkaz, aby od jeho výkonu upustil. Podle žádosti Jiřího Wolfa Městskému soudu v Praze o zproštění ochranného dohledu z 8. února 1990 se tak stalo na základě pokynu federálního ministra vnitra Richarda Sachra. Na výzvu předsedy senátu Městského soudu v Praze JUDr. Karla Mazura o vyjádření k Wolfově žádosti vyslovil s touto žádostí souhlasné stanovisko 6. března 1990 i náčelník oddělení obecné kriminality odboru VB Obvodní správy SNB Praha 4. Tato věc však již nestihla být zřejmě do zrušení zákona o ochranném dohledu v květnu 1990 vyřízena.⁹⁵

Ještě v létě 1989 byl uložen dvouletý dohled signatáři Charty 77 a undergroundovému aktivistovi Františku Stárkovi, odsouzenému za vydávání samizdatu Okresním soudem v Ústí nad Orlicí pro trestný čin pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a), odst. 3, písm. a) tr. zák. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání dvou a půl roku v druhé nápravně výchovné skupině, k propadnutí věcí zajištěných při domovní prohlídce a k dvouletému ochrannému dohledu po výkonu trestu.⁹⁶ Vzhledem k radikální změně politické situace na sklonku téhož roku, díky níž mu byl rozhodnutím prezidenta republiky z 25. listopadu 1989 odpuštěn zbytek trestu, ho však již nemusel podruhé absolvovat.

94 Sdělení VONS č. 1050 „Ochranný dohled Jiřího Wolfa a Jiřího Boháče“ z 2. 8. 1989. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 1054, s. 2909–2911. K ochrannému dohledu nad Jiřím Wolfem viz dokumentaci uloženou in: LP, inv. č. 332, sign. I/6, kart. 56, též MS v Praze, soudní spis k případu Jiřího Wolfa (spis. zn. 1 T 18/1983) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 633/90.

95 Posledním dokumentem vztahujícím se k této věci je přepis Městského soudu v Praze z 12. 3. 1990 Obvodnímu soudu pro Prahu 4 o postoupení dané věci tomuto soudu z kompetenčních důvodů. MS v Praze, soudní spis k případu Jiřího Wolfa (spis. zn. 1 T 18/1983) uložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. Rt 633/90.

96 Spolu s F. Stárkem byla odsouzena i jeho družka Iva Vojtková pro pomoc k trestnému činu pobuřování podle § 10 odst. 1 písm. c) k § 100 odst. 1 písm. a), odst. 3 písm. a) tr. zák. k trestu odnětí svobody v délce dvanácti měsíců s podmíněným odkladem na dva roky. Krajský soud v Hradci Králové zamítl 28. 8. 1989 odvolání Stárka a Vojtkové proti rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Orlicí a rozsudek se tak stal pravomocným. K případu viz OS v Ústí nad Orlicí, soudní spis k případu Františka Stárka a Ivy Vojtkové (spis. zn. 1 T 43/89) přiložený jako příloha k rehabilitačnímu spisu, spis. zn. 2 Rt 207/90, LP, sb. VONS, inv. č. 284, kart. 44; též sdělení VONS č. 935 „František Stárek ve vazbě“ z 1. 3. 1989. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 939, s. 2693–2695, sdělení VONS č. 978 „Iva Vojtková obviněna v tr. věci Fr. Stárka“ z 5. 4. 1989. In: tamtéž, dok. č. 982, s. 2775–2776, sdělení VONS č. 1040 „František Stárek a Iva Vojtková odsouzení“ z 11. 7. 1989. In: tamtéž, dok. č. 1044, s. 288–2887, sdělení VONS č. 1058 „Rozsudek nad Františkem Stárkem a Ivou Vojtkovou pravomocný“ z 28. 8. 1989. In: tamtéž, dok. č. 1062, s. 2934–2937.

Případ Pavla Wonky⁹⁷

Nejtragičtější kauzou spojenou s výkonem ochranného dohledu a jeho porušováním byl případ Pavla Wonky. Tento obyvatel Vrchlabí, který byl po rodičích německé národnosti, působil mnoho let jako neoficiální právní poradce spoluobčanů v jejich občanskoprávních a majetkoprávních sporech, mnoha poškozeným skutečně pomohl. Soustavně upozorňoval na porušování zákonů a předpisů i na různé machinace, kterých se dopouštěly exponované osoby v jeho okolí i přímo v podniku, kde byl zaměstnán. Tyto Wonkovy aktivity, pro řadu osob nepohodlné, způsobily jeho perzekuci. Roku 1981 byl odsouzen k tříměsíčnímu podmíněnému trestu odnětí svobody za údajné porušování domovní svobody, v roce 1986 ale dosáhl zrušení rozsudku.

Dne 19. ledna 1984 ho odsoudil Okresní soud v Náchodě pro trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. b) tr. zák., trestný čin porušování povinnosti v provozu socialistické organizace podle § 129 odst. 1 tr. zák. a pro přečin proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 2 zák. č. 150/69 Sb. ke čtrnáctiměsíčnímu podmíněnému trestu odnětí svobody se zkušební dobou stanovenou na dva a půl roku. Dále mu byl uložen peněžitý trest 6000 Kčs (v případě úmyslného maření tohoto trestu byl stanoven náhradní šestiměsíční nepodmíněný trest odnětí svobody) a povinnost uhradit n. p. Mileta Hořice škodu ve výši 23 197, 40 Kčs. Rozsudkem vyneseným 20. března 1984 Krajským soudem v Hradci Králové byl podmíněný trest změněn na nepodmíněný.⁹⁸ Celý případ byl zjevně zinscenován, Wonkovo odsouzení bylo mstou místních autorit za jeho občanské aktivity.⁹⁹

Pavel Wonka neupustil od svého angažování ve prospěch spoluobčanů ani po propuštění z vězení. V roce 1986 ohlásil nezávislou kandidaturu ve volbách do Sněmovny lidu Federálního shromáždění. Za pomoci bratra Jiřího Wonky vytvořil a rozšiřoval vlastní program, což bylo interpretováno jako útok proti režimu.¹⁰⁰ Oba bratři byli zadrženi a 26. května 1987 po dvanácti měsících vazby odsouzeni Městským soudem v Praze pro trestné činy pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a) tr. zák., útoku na veřejného činitele podle § 156 odst. 2 tr. zák. (tento trestný čin byl

97 Stranou v tomto textu ponechávám diskusi o spolupráci Pavla Wonky s orgány SNB na přelomu 60. a 70. let, jež byla vyvolána dokumentárním filmem Libuše Rudinské Pavel Wonka se zavazuje (2014). Tato otázka se jistě ještě stane předmětem dalšího pramenného výzkumu.

98 Oba rozsudky jsou uloženy in: OS v Náchodě, soudní spis k případu Pavla Wonky (spis. zn. 3 T 688/83) uložený jako příloha k soudnímu spisu ve věci žaloby Jiřího Wonky a spol. na ochranu osobnosti proti Miroslavu Klíčkoví, spis. zn. 3 T 280/91.

99 Sdělení VONS č. 394 „Odsouzení Pavla Wonky“ z 16. 10. 1984. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 397, s. 1285–1289.

100 V souvislosti s volbami vypracoval P. Wonka vedle svého volebního programu i dokument nazvaný „Provolání nezávislého kandidáta na poslance do SL FS ČSSR Pavla Wonky“. Oba tyto dokumenty jsou uloženy in: LP, sb. VONS, inv. č. 334, sign. II/2, kart. 57. Přebpis svolání je umístěn na webových stránkách věnovaných Pavlu Wonkovi, viz: <http://www.wonka.wz.cz/volby.htm> (1. 3. 2016).

údajně spáchán dvakrát) a útoku na státní orgán a orgán společenské organizace podle § 154 odst. 2 tr. zák. k 21 měsícům odnětí svobody nepodmíněně do druhé nápravně výchovné skupiny a k tříletému ochrannému dohledu po propuštění na svobodu, Jiří Wonka pro trestný čin pobuřování podle § 100 odst. 1 písm. a) tr. zák. k dvanácti měsícům nepodmíněně do první nápravně výchovné skupiny. Rozsudek Městského soudu v Praze byl 7. srpna 1987 potvrzen Nejvyšším soudem ČSR.¹⁰¹ Ve vazbě byli oba bratři vystaveni týrání.¹⁰² Vzhledem k tomu, že se doba strávená ve vazbě započítávala do délky trestu, byl Jiří Wonka již o dva dny později 29. května 1987 propuštěn na svobodu.¹⁰³

Jeho bratr Pavel Wonka vykonával druhý trest odnětí svobody ve vězení, považovaném za jedno z nejhorších v Československu – v Nápravně výchovném ústavu Minkovice. Při převozu do Minkovic byl zbit, aniž by se mu poté dostalo náležité lékařské péče a aniž by celý případ byl vyšetřen. Na protest odmítl nastoupit do práce (od 17. 8. do 1. 9. 1987 celkem na dvanáct pracovních směn), a proto byl podroben řadě kázeňských trestů a také šikanování a týrání. Velice rychle proti němu bylo zinscenováno trestní stíhání. Okresní prokurátor v Liberci JUDr. Petr Rydvan podal 8. září 1987 návrh na Wonkovo potrestání pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 7 písm. d) zák. č. 150/1969 Sb. o přečinech.¹⁰⁴ V této trestní věci proběhlo několik soudních líčení. Řízení se ale protahovalo, především v souvislosti s námitkami na podjatost vznesené Pavlem Wonkou vůči Okresnímu soudu v Liberci a soudci, jemuž byl případ přidělen. Do Wonkovi smrti nebylo ukončeno.¹⁰⁵

Pavel Wonka trpěl značnými zdravotními problémy. Svědectví o jeho stavu přináší dopis Wonkovi matky Gerty Wonkové náčelníku NVÚ Minkovice, v němž 29. října 1987 požádala o převezení syna do vězeňské nemocnice v Praze-Pankráci, který zároveň představuje obžalobu situace v minkovické věznici.¹⁰⁶

101 Rozsudek Městského soudu v Praze i usnesení Nejvyššího soudu ČSR jsou uloženy in: ABS, osobní vězeňský spis Pavla Wonky, základní č. 15664; rozsudek Městského soudu v Praze též v LP, sb. VONS, inv. č. 334, sign. I/3, kart. 57.

102 Sdělení VONS č. 648 „Bratři Wonkové odsouzení“. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 651, s. 1977–1983. Jiří Wonka se před soudním jednáním dostal do sporu s dozorcem, který ho praštil obuškem tak razantně, že mu způsobil poškození krční páteře, v jehož důsledku měl částečně ochrnuté rameno, silně kulhal a trpěl prudkými bolestmi. Viz sdělení VONS č. 638 „Jiří Wonka vážně poraněn vězeňským dozorcem“ z 11. 5. 1987. In: tamtéž, dok. č. 641, s. 1956.

103 Sdělení VONS č. 649 „Jiří Wonka propuštěn na svobodu“ z 2. 6. 1987. In: tamtéž, dok. č. 652, s. 1984–1986.

104 Viz sdělení VONS č. 688 „Pavlu Wonkovi hrozí další trest“ z 5. 10. 1987. In: tamtéž, dok. č. 691, s. 2078–2083.

105 Formálně bylo řízení ukončeno usnesením soudce Okresního soudu v Liberci Stanislava Černého z 28. 4. 1988, který trestní stíhání Pavla Wonky zastavil pro jeho úmrtí. OS v Liberci, soudní spis k případu Pavla Wonky, spis. zn. 6 T 454/87.

106 V dopisu, který byl zaslán na vědomí Ministerstvu spravedlnosti ČSR a Správě Sboru nápravné výchovy, bylo uvedeno: „Dne 28. září 1987 jsem byla před okresním soudem v Liberci přítomna druhému hlavnímu líčení ve věci mého syna Pavla, který je obžalován z maření výkonu úředního rozhodnutí. Byla jsem hluboce otřesena tím, v jak zdrucujícím a zbídačeném stavu se můj syn nachází, stejně jako jeho

Nakonec byl Pavel Wonka přeci jen do pankrácké vězeňské nemocnice převezen. Zde pobýval měsíc, zbytek trestu poté strávil v Nápravně výchovném ústavu Plzeň-Bory.¹⁰⁷ K tomuto pozitivnějšímu vývoji přispěly nejen protesty a žádosti Wonkových přátel a rodinných příslušníků, ale také velká mezinárodní kampaň na jeho podporu.¹⁰⁸ Ani po propuštění na svobodu 26. února 1988 se Wonkův zdravotní stav příliš nezlepšil. Podmínky ochranného dohledu nemohl dodržet, 5. dubna 1988 byl opět zadržen a vzat usnesením samosoudkyně Okresního soudu v Trutnově JUDr. Marcely Horváthové do vazby. V usnesení bylo uvedeno: „*Ze spisu zdejšího soudu 3 T 103/88 bylo zjištěno, že obviněný je bez pracovního poměru, není k zastizení, z bytu nevychází, do bytu nikoho nepouští, na zvonek neotvírá. Uložený ochranný pohled neplní.*

Z výše uvedeného je zřejmé, že jednak je zde odůvodněna obava, že se obviněný bude skrývat, nebo že uprchne, aby se tak vyhnul trestnímu stíhání. Rovněž tak je odůvodněná obava, že bude i nadále při ponechání na svobodě pokračovat v trestní činnosti, pro kterou je nyní stíhán. Soud proto dle § 67/a, c tr. ř. rozhodl o vzetí obviněného do vazby. Dle § 71/2 tr. ř. se vazba započítává okamžikem předvedení, to je od 5. 4. 1988 10:20 hod.“¹⁰⁹ P. Wonka podal 6. dubna 1988 proti tomuto usnesení stížnost, v níž uvedl, že uvalení vazby neodpovídá přčinu, kterého se měl dopustit, nehledě k tomu, že považuje své odsouzení Městským soudem v Praze za neplatné, necítí se tedy být vinný ani uvedeným přčinem. Poukázal též na svůj zdravotní stav, který je špatný, a neumožňuje mu chůzi. Krajský soud v Hradci Králové 14. dubna 1988 stížnost zamítl.¹¹⁰

výpovědi o nelidském zacházení se synem [sic] ve Vaší věznici. Zdravotní stav mého syna je velmi kritický. Obávám se nejenom jeho dalšího zhoršení, ale i toho, že v okamžiku psychického zhroucení – v důsledku podmínek, kterým je ve Vaší věznici vystaven – se můj syn může pokusit o sebevraždu.

Jako vedoucí pracovník NVÚ nesete zodpovědnost za zdravotní stav mého syna Pavla a za to, že se vrátí domů živý.

To co jsem viděla a slyšela od svého syna, který diktoval do protokolu podmínky, které jsou mu vytvářeny, je hrůznou ilustrací československého státu. Za jeden měsíc se ve vězení Liberec 23 stala z mého syna ubohá třesoucí se lidská troska, která se již smířila se smrtí. Jako matka se snažím ze všech sil přispět k záchraně života svého syna. Naléhavě Vás žádám, abyste začali jednat v souladu se zákonem a převezli mého syna Pavla Wonku do nemocnice NVÚ Praha-Pankrác, kde by se mu dostalo lékařské péče, kterou nanejvýš nutně potřebuje.“ Opis dopisu je uložen in: LP sb. VONS, inv. č. 335, sign. IV/8, kart. 58.

107 K tomu viz sdělení VONS č. 712 „Pavel Wonka přemístěn na Bory“ z 9. 12. 1987. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 715, s. 2144–2145.

108 Na podporu P. Wonky se např. konala řetězová hladovka, k tomu viz dokumenty uložené in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. IV/2, kart. 58. Mluvčí Charty 77 Jan Litomiský, Libuše Šilhánová a Josef Vohryzek napsali 27. 10. 1987 dopis prezidentu republiky obsahující žádost o pomoc pro P. Wonku nacházejícího se ve špatném zdravotním stavu (dokument Charty 77 č. 63/87). In: Charta 77. Dokumenty 1977–1989. Sv. 2, c. d., s. 938.

109 Usnesení je uloženo in: OS v Trutnově, soudní spis k případu Pavla Wonky, spis. zn. 3 T 103/88; též NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, vězeňský spis Pavla Wonky, základní č. 3588, neusp. mat.

110 Výše citované dokumenty jsou uloženy in: OS v Trutnově, soudní spis k případu Pavla Wonky, spis. zn. 3 T 103/88; viz též sdělení VONS č. 744 „Pavel Wonka znovu ve vazbě“ z 8. 4. 1988. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 747, s. 2255–2257.

Pavel Wonka se v době uvěznění nacházel ve velmi špatném zdravotním stavu. O tom svědčí jeho dopis JUDr. Milanu Jelínkovi z Advokátní poradny v Hradci Králové napsaný 16. dubna 1988 (19. dubna 1988 ho pověřil svou obhajobou), v němž bylo uvedeno: „Několik dní jsem o sobě nevěděl. Zvracím. Vše se se mnou točí. Jsem zcela bez vlády. Jídlo jsem měl naposledy před zatčením. Nemohu ani pít, zase odstraňuji suché koráby, abych mohl dýchat. Všechnu tekutinu zvracím. Nevím, jak dlouho vydržím. Včera večer jsem se po několika dnech probral k sobě. Díky studeným obkladům spoluvězňů. Díky neustálým výplachům úst vodou se držím při životě. Spolknout nic nemohu.

Žádám Vás o okamžitý zákrok ve všech možných směrech a okamžitý výslech rodiny. Nedejte na to, jak je věc venku deklarována. Trpím i bolestmi pohybového ústrojí a ledvin. To víte. Ležel jsem na betonu, pod otevřeným oknem celý týden, to není legrace. Bylo proti mně použito mnohé mučení a násilí. Něco bylo deklarováno jako zdánlivé. Legální, něco skrytě. Od toho prvního mám zmrzačené ruce. Od druhého další části těla. Najdou se totiž tací, kteří mne dokázali bít pendrekem do hlavy a zmrzlých prstů u nohou, i při přenášení k lékaři.“¹¹¹

Dne 20. dubna 1988 odsoudila samosoudkyně Okresního soudu v Trutnově JUDr. Marcela Horváthová P. Wonku pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí k pěti měsícům odnětí svobody nepodmíněně, tedy k trestu při horní hranici trestní sazby. Téhož dne také samosoudkyně JUDr. Horváthová zamítla Wonkovu žádost o propuštění z vazby a předseda Okresního soudu v Trutnově JUDr. Jiří Grulich návrh P. Wonky podaný během hlavního líčení o vyloučení soudkyně JUDr. Horváthové z projednání jeho věci pro podjatost. K odvolacímu řízení již nedošlo, neboť P. Wonka ve vazbě v Hradci Králové 26. dubna 1988 zemřel.¹¹² Usnesením soudkyně Krajského soudu v Hradci Králové JUDr. Dagmar Černé byl vzhledem k Wonkově úmrtí zrušen rozsudek Okresního soudu v Trutnově a jeho trestní stíhání zastaveno.¹¹³

111 Opis tohoto dopisu diktovaného P. Wonkou ve vězení viz in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. II/7, kart. 58, text dopisu byl publikován na webových stránkách věnovaných Pavlu Wonkovi, viz: http://www.wonka.wz.cz/posledni_dopis.htm (5. 3. 2016).

112 Matka Pavla Wonky Gertruda Wonková obdržela od náčelníka věznice v Hradci Králové mjr. Josefa Šimáka (podepsán byl npor. Jiří Bartoš) 27. 4. 1988 telegram s tímto lakonickým sdělením: „Sděluji Vám, že dne 26. 4. 1988 u útvaru SNV ČSR Hradec Králové náhle zemřel Váš syn Pavel WONKA, nar. 23. 1. 1953. Žádáme Vás o sdělení, zda si pohřeb zařídíte sami, nebo má-li být proveden na státní útraty. Vaše rozhodnutí sdělte zdejšímu útvaru pokud možno obratem.“ Vedení královéhradecké věznice původně žádalo o předání tohoto vyrozumění rodině Pavla Wonky Okresní oddělení VB Trutnov, to ho však podle poznámky pod textem telegrafu odmítlo zajišťovat, neboť se obávalo napadení příslušníků VB ze strany rodiny Wonkových. NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, vězeňský spis Pavla Wonky, základní č. 3588, neusp. mat.

113 Výše uvedené dokumenty viz in: OS v Trutnově, soudní spis k případu Pavla Wonky, spis. zn. 3 T 103/88; rozsudek Okresního soudu v Trutnově z 20. 4. 1988 viz též in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. I/1, kart. 57, též NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, vězeňský spis Pavla Wonky, základní č. 3588, neusp. mat., opis rukopisné stížnosti P. Wonky na uvalení vazby viz in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. II/6, kart. 58. K této kauze viz též sdělení VONS č. 751 „P. Wonka znovu odsouzen“ z 26. 4. 1988. In: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, c. d., příloha, CD, dok. č. 754, s. 2269–2271.

Dne 6. května 1988 se konal Wonkův pohřeb ve vrchlabském kostele sv. Vavřince, kterého se zúčastnilo na dva tisíce lidí, včetně představitelů osmi zastupitelských úřadů a štábu západoněmecké veřejnoprávní televize ARD. Wonkova smrt vyvolala nebývalý ohlas. Komunistický režim v Praze se ocitl pod silným tlakem nejenom různých lidskoprávních, odborových a profesních organizací a politických stran, ale i západních vládních představitelů. Otázka Wonkovy smrti se opakovaně stala předmětem jednání následné schůzky Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě ve Vídni. Československou vládu to nakonec přimělo k tomu, že umožnila dvěma americkým lékařům vykonat druhou, nezávislou pitvu.¹¹⁴ Představitelé režimu se odpovědnosti za smrt P. Wonky bránili. Označovali jí za nešťastnou nehodu, které se nedalo předejít. Opírali se zejména o výsledky první pitvy, kterou provedli 27. 4. 1988 lékaři ze soudně-lékařského oddělení Krajského ústavu národního zdraví v Hradci Králové, podle níž byla bezprostřední příčinou Wonkovy smrti náhlá plicní embolie. V pitevním protokolu byly Wonkovy zdravotní problémy, které měly způsobit jeho smrt, dávány do přímé souvislosti s jeho předchozími hladovkami.¹¹⁵

Krajský prokurátor v Hradci Králové tak sice 27. dubna 1988 zahájil trestní stíhání ve věci úmrtí Pavla Wonky, neboť „*okolnosti smrti nasvědčují tomu, že smrt poškozeného nastala v důsledku jednání další osoby, jež by bylo nutno kvalifikovat jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 224, odst. 1 tr. zák.*“, vojenský obvodový prokurátor v Hradci Králové však 29. září 1988 trestní stíhání zastavil, neboť vyšetřovaný skutek nebyl shledán trestným činem.¹¹⁶

114 Ohlasy na Wonkovu smrt jsou shrnuty v poznámkovém aparátu k editované žádosti mluvčích Charty 77 Stanislava Devátého, Miloše Hájka a Bohumíra Janáta, místopředsedy Mezinárodní federace pro lidská práva Ladislava Lise a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných československým úřadům o vyšetření smrti Pavla Wonky za účasti nezávislých lékařů adresované Federálnímu shromáždění ČSSR, ministru zdravotnictví ČSR MUDr. Jaroslavu Prokopci a ministru spravedlnosti ČSR JUDr. Antonínu Kašparovi (dokument Charty 77 č. 23/88 a sdělení VONS č. 752) z 28. 4. 1988. In: tamtéž, dok. č. 755, s. 2272–2281.

115 Viz protokol o pitvě těla P. Wonky podepsaný doc. MUDr. Milanem Srchem, CSc. ze soudně-lékařského oddělení Krajského ústavu národního zdraví v Hradci Králové uložený in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. I/5, kart. 58, též dokument obsahující znalecký posudek z oboru interního lékařství k úmrtí P. Wonky vypracovaný soudním znalcem z oboru zdravotnictví prof. MUDr. Vladimírem Skaunicem z Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové z 5. 7. 1988 a záznam jeho odpovědi na otázku prokurátora vypracovaný na Vojenské obvodové prokuratuře v Hradci Králové, LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. I/5, kart. 58. Viz též protokol vypracovaný 26. 4. 1988 pracovníky SNB – Obvodního oddělení VB 2 Hradec Králové o ohledání místa úmrtí a těla P. Wonky a znalecký posudek soudních znalců z oboru zdravotnictví MUDr. Petra Hottmara, MUDr. Petra Laciny a MUDr. Milana Srcha o prohlídce a pitvě těla P. Wonky, LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. I/3 a 4, kart. 58.

116 V usnesení bylo mj. uvedeno: „*Tvrzení svědků [Roberta] Balásze a [Mariana] Absolona, kteří s Pavlem Wonkou byli na jedné cele, že Pavel Wonka v období od 22. do 26. dubna 1988 se častěji dožadoval lékaře a že příslušníci SNV konající službu na to nereagovali, bylo vyvráceno výpověďmi příslušníků, kteří v tyto dny vykonávali ve Věznicí MS v Hradci Králové službu a o jejich[ž] věrohodnosti nelze pochybovat, neboť měli příkaz chování Pavla Wonky sledovat, jeho požadavky zapisovat do knihy ev. č. 29 a realizovat, což také skutečně činili.*“

Přes domácí i zahraniční tlak včetně úsilí rodiny a přátel Pavla Wonky se ani po listopadu 1989 nepodařilo dosáhnout usvědčení a potrestání viníků jeho smrti. Svědčí o tom mj. zpráva o dosavadním stavu vyšetřování dočasné vyšetřovací komise České národní rady pro vyšetřování okolností smrti Pavla Wonky z 23. dubna 1990, v níž je mj. uvedeno: „Bezprostřední příčinou smrti Pavla Wonky bylo srdeční selhání. Smrt nastala s největší pravděpodobností bez přímého cizího zásahu. Nelze však vyloučit, že byla způsobena úmyslným nebo nedbalostním porušením povinností, které ve svém souhrnu vedlo k absolutnímu konci Pavla Wonky. Jednání orgánů činných v trestním řízení, tj. okresního prokurátora v Trutnově JUDr. Josefa Doležala, intervenující prokurátorky JUDr. Elišky Rychlíkové a samosoudkyně Okresního soudu v Trutnově JUDr. Marcely Horváthové a obhájce JUDr. Milana Jelínka nelze vztáhnout do přímé příčinné souvislosti s úmrtím Pavla Wonky.

Obdobný závěr však nelze učinit o příslušnicích Sboru nápravné výchovy ve věznici Hradec Králové a příslušnicích StB. Jejich úloha a případný podíl na trestním stíhání a smrti Pavla Wonky zůstávají zatím neobjasněny. Komise proto předává získané poznatky příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, aby ten posoudil formu a míru zavinění jednotlivých osob.“¹¹⁷

JUDr. M. Horváthová byla roku 1992 doživotně jmenována soudkyní a na Okresním soudu v Trutnově působila donedávna. Stejně jako předseda senátu Městského soudu v Praze Jan Rojt (který však soudnictví záhy opustil) nebo předseda senátu Nejvyššího soudu ČSR Pavel Janda nebyla nikdy pohnána k zodpovědnosti.¹¹⁸ S tím se nesmířil bratr Pavla Wonky Jiří, který se po roce 1989 snažil očistit svého bratra a dosáhnout potrestání viníků jeho smrti, přičemž verbálně napadl ty osoby, které podle jeho názoru nesly za tragický osud Pavla Wonky zodpovědnost. Vystavil se tím trestním stíháním, které byly zastaveny až udělením milosti – v roce 1992 od

[...] Za daného skutkového stavu tedy nelze v žádném případě vyvodit trestní odpovědnost za úmrtí obviněného Pavla Wonky vůči jiným osobám, příslušníkům SNV či lékařům SNV a je nutno konstatovat, že smrt si Pavel Wonka přivodil výlučně sám tím, že snížil příjem potravy takovým způsobem, že u něho došlo k metabolickému rozvratu, který ve spojitosti s malou fyzickou aktivitou, kterou vyvíjel, byl příčinou vzniku trombózy žilních pletenců malé pánve, v důsledku které došlo k embolizaci plicnice a k následnému selhání pravého srdce.“ Usnesení o zastavení trestního stíhání viz in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. I/13, kart. 58; usnesení o zahájení trestního stíhání in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. I/8, kart. 58; dále viz zápisy o výpovědi a protokoly o výsleších svědků – příslušníků SNV a Wonkových spoluvězňů uloženy in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. I/9 a 10, kart. 58.

117 Zpráva je uložena in: LP, sb. VONS, inv. č. 335, sign. I/14, kart. 58. Vedle výše citovaných zdrojů se dokumentace k tragické smrti Pavla Wonky a k jejímu vyšetřování nachází na řadě dalších míst. Uvést je třeba mj. ABS, materiály dočasné vyšetřovací komise České národní rady pro vyšetřování okolností smrti Pavla Wonky, příloha k ČVS ÚVP-38/11-92; též ABS, inspekce ministra vnitra ČSFR, vyšetřovací spis ve věci trestního oznámení Jiřího Wonky na příslušníky obvodních oddělení VB v Trutnově a Vrchlabí obviněné ze zavinění smrti jeho bratra, ČVS: IM-42/30-90.

118 Viz např. Bílek, Vladimír: Poslala Wonku do vězení, kde zemřel. In: Mladá fronta Dnes – Hradecký kraj, 12. 11. 2004, s. 3; Němeček, Tomáš: Neslušná otázka: Ctihodnosti, byla jste také v KSČ?. In: Hospodářské noviny, 1. 8. 2007, s. 9; Drda, Adam: Co se v padesátých letech naučíš... Příběhy bezpráví. In: Lidové noviny, 13. 11. 2007, s. 11.

premiéra Jana Stráského (právo udílet milost měl v období po abdikaci prezidenta V. Havla) a v roce 1995 od prezidenta Václava Havla.¹¹⁹

Závěr

Zákon o ochranném dohledu byl v roce 1973 přijímán s cílem chránit společnost před recidivisty a dalšími „asociálními živly“ a přispívat k jejich nápravě. Ani justiční orgány však nemohly jednoznačně konstatovat, že nějak výrazně přispěl ke snížení recidivity trestné činnosti. Maximálně omezoval příležitost k páchání další trestné činnosti, nebo ji jeho výkon spíše pomáhal dříve odhalit. Zákon pak v podstatě neplnil jeden ze základních cílů, s nímž byl přijímán, tedy působit jako první článek uceleného systému převýchovy a postpenitenciární péče. V osmdesátých letech se pak navíc stal prostředkem k postihu nonkonformních občanů.

K jeho zrušení došlo 2. května 1990 při novelizaci trestního zákona.¹²⁰ V tento den se zároveň na společné schůzi Sněmovny lidu a Sněmovny národů Federálního shromáždění ČSFR projednávaly a schvalovaly novely trestního řádu a zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Tyto novely směřovaly k očištění od ideologické zátěže, zrovnoprávnění všech druhů vlastnictví a vytvoření předpokladů pro fungování pluralitní ekonomiky i v trestním zákonodárství, zrušení trestu smrti, k humanizaci podmínek výkonu trestu odnětí svobody a zajištění náboženských práv a svobod ve výkonu trestu a v neposlední řadě k co nejpřesnější úpravě a co největšímu omezení zásahů do občanských práv a svobod v trestním řízení a k posílení práv obhajoby v jeho rámci.¹²¹ Celkově tak v trestní legislativě docházelo k radikálnímu odklonu od linie, jež se prosadila na přelomu 60. a 70. let a v jejímž duchu vznikl i zákon o ochranném dohledu.

119 K tomu viz dokumentaci uloženou in: LP, sb. VONS, inv. č. 336, kart. 59.

120 Zákon byl zrušen zákonem č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon, z 2. 5. 1990 s platností od 18. 5. 1990. Sběrka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky, roč. 1990, s. 706–724, zákon o ochranném dohledu výslovně zrušil článek III tohoto zákona, tamtéž, s. 723. Z trestního zákona byly dále vypuštěny pasáže o ochranném dohledu v těch paragrafech, v nichž byly obsaženy.

121 Viz stenografický záznam prvního dne jednání 28. společné schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů 2. 5. 1990, Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, <http://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/028schuz/s028003.htm> (29. 2. 2016).

Schutz der Gesellschaft oder inneres Exil? Das Gesetz über die Schutzaufsicht Nr. 44/1973 Slg. vom 25. April 1973 und sein Gebrauch gegen die Regimegegner

Im Jahr 1973 wurde das Gesetz über die Schutzaufsicht Nr. 44/1973 Slg. angenommen. Dieses scheinbar unpolitische Gesetz sollte zum Schutz der Gesellschaft vor Wiederholungstätern und weiteren „asozialen Elementen“ und zur Besserung dieser Täter dienen. Seit dem Anfang der 1980er Jahre wurde die Schutzaufsicht, die das Leben mancher Bürger wesentlich beschränkt hat, auch gegen zahlreiche Personen verhängt, die aus politischen Gründen, wegen ihrer nonkonformistischen kulturellen und anderen Aktivitäten, hinter Gitter kamen. Der erste Teil der Studie ist der Arbeit am Gesetz über die Schutzaufsicht und den Erfahrungen mit dessen Umsetzung gewidmet. Der zweite Teil befasst sich mit dem Missbrauch der Maßnahme der Schutzaufsicht gegen Oppositionelle und weitere nonkonformistische Bürger. Dieser Missbrauch wird besonders an Beispielen von Ladislav Lis und Pavel Wonka dokumentiert. Der Text stützt sich vor allem auf Materialien zum Vorstand des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei und der Kollegien des Generalprokurators der ČSSR und ČSR, die im Nationalarchiv aufbewahrt werden, auf Gerichtsakten, die sich in Registraturen der jeweiligen Gerichte befinden, auf Untersuchungsakten und weitere Akten aus dem Archiv der Sicherheitskräfte und auf Materialien, die in den oppositionellen Kreisen entstanden sind. Es handelt sich vor allem um Schriftlichkeiten aus der Sammlung des Komitees für die Verteidigung zu Unrecht Verfolgter (VONS), die in der Bibliothek der Samizdat- und Exilliteratur Libri prohibiti aufbewahrt wird und zahlreiche Dokumente staatlicher Provenienz enthält.

The protection of the society or internal exile? Act on Protective Supervision, No. 44/1973 Coll., of April 25, 1973, and its application against regime opponents

The Act on Protective Supervision was adopted in 1973 as No. 44/1973 Coll. This seemingly apolitical act was supposed to serve for protection of society against repeat offenders and other “asocial low-lives” and for their rehabilitation. Since the beginning of 1980s, a number of people who had been jailed for their political opinion and their non-conformist cultural or other activities were subjected to the protective supervision, which significantly limited their personal freedom. The first part of the study is dedicated to the preparation of the Act and to experience with its application. The latter part deals with the abuse of protective supervision against opposition representatives and other non-conformist citizens, which is documented by the examples of Ladislav Lis and Pavel Wonka.

The text is based on materials from the presidency of the Central Committee of Czechoslovak Communist Party and from the gremial meetings at the Prosecutor General Office of Czechoslovak and Czech Socialist Republic kept in the National Archives, on the trial proceedings documents kept in respective Court of Law archives, on investigation documents kept in the Security Services Archives, as well as on materials coming from the opposition milieu, especially from the collection of the Committee for the Defense of the Unjustly Prosecuted kept in the samizdat and exile library Libri prohibiti, which contains also a number of documents of state provenience.